

UNIVERSITETET I
NORDLAND

MASTEROPPGAVE

Taleflytvansken stamming
- i et familieperspektiv

Leikny Gulsett Ødegård

Masteroppgave logopedi
PE323L
Universitetet i Nordland
Mai 2015

Forord

”Av alle de stedene jeg har lest, har jeg aldri lest noe om hvordan stamming påvirker familien, så derfor syntes jeg dette var veldig spennende å kunne være med på å hjelpe til... å... ja... forklare hvordan vi føler at det er i hvert fall...”(Informant ”Kari”).

Da jeg begynte å stake ut kursen for denne masteroppgaven, hadde jeg på lik linje med ”Kari” ikke lest noe om på hvordan stamming kan influere familielivet. Jeg erfarte under arbeidet med denne oppgaven, at det var utfordrende å finne undersøkelser med dette fokuset. Jeg er svært takknemlig for at ”Kari” og hennes familie delte rikt av sine opplevelser, tanker og erfaringer med meg. Takk skal dere ha!

Jeg vil også rette en takk til veilederen min, Bjørg Mari Hannås, for konstruktive tilbakemeldinger. Takk til alle dere som har ”heiet” på meg. Takk til besteforeldre som har stilt opp som barnevakt. Dere har alle hatt stor betydning gjennom hele logopedstudiet.

Den største takken går allikevel til mann og tre barn som hver på sin måte har gjort det mulig at jeg nå leverer masteroppgaven. Det har ikke alltid vært lett for barna å forstå hva jeg har brukt så mye tid på. I et forsøk på å forstå, spurte min sønn på 7 år: *”Skriver du en bok eller mamma?”*, og min sønn på 6 år prøvde å forstå hvor mye jeg egentlig hadde igjen av det jeg holdt på med. *”Har du så mye igjen mamma?”* spurte han i det han strakte ut armene sine for å angi mengden. Av og til har jeg ønsket at min datters råd på 9 år, også hadde fungert i et universitetssystem: *”Men mamma, kan du ikke bare spørre læreren om du kan få litt mindre lekser?”*

Min kjære mann har tatt et stort ansvar hjemme, slik at jeg har kunnet komme i mål med oppgaven. Takk for at du har støttet og oppmuntret meg hele veien.

Leikny Gulsett Ødegård, mai 2015.

Sammendrag

Hensikten med denne masteroppgaven har vært å undersøke hvordan fenomenet stamming gjør seg gjeldende i en familie når en eller flere av medlemmene stammer. Gjennom en kvalitativ undersøkelse, med intervju som metode, ønsket jeg å få fram informantenes subjektive opplevelser og erfaringer om fenomenet stamming i en familiekontekst. Jeg ønsket også at det de formidlet kan bli til eksplisitt kunnskap for andre i samme situasjon og for logopedier i møte med en som stammer og deres familie.

Undersøkelsen har vært gjennomført i en familie med mor og far og en sønn på 2 ½ år som hadde begynt å stamme. Mannen i dette parforholdet stammet også . Jeg intervjuet mor og far. Resultatene for undersøkelsen viste at familiemedlemmene på ulike måter ble påvirket av fenomenet stamming. Jeg vil her peke på følgende punkter:

- I noen kommunikasjonssituasjoner hvor ekteparet var deltakere i samtalen, fungerte kona som kommunikasjonsstøtte for mannen. De kommunikasjons- og interaksjonsmønstre som var etablert, ga flere følelsesmessige belastninger og krevende roller for kona enn for mannen. Ekteparet hadde grunnleggende kvaliteter som åpenhet, tålmodighet og aksept for det å stamme. Dette ga en trygg plattform for ekteparet så vel som for sønnen som hadde begynt å stamme. Mannen opplevde å få hjelp fra logopedisk behandling i voksen alder. Da mannens stamming også berørte kona, ønsket hun å bli inkludert i denne behandlingen.
- Som omsorgspersoner for en gutt som hadde begynt å stamme, viste undersøkelsen hvordan deres tidligere erfaringer om stamming var av betydning for situasjonen de hadde kommet i. Foreldrene ba om hjelp fra hjelpeapparatet med en gang da sønnen var begynt å stamme. Da de opplevde at hjelpeapparatet valgte å observere gutten i et miljø hvor han ikke stammer, økte bekymringen og frustrasjon. Foreldrenes kunnskap om eget barn og arvelig disposisjoner ble ikke etterspurt, og behov for informasjon om prosess og videre tiltak ble ikke ivaretatt av hjelpeapparatet. Dette gjorde situasjonen vanskelig å takle for foreldrene, og de søkte derfor om hjelp andre steder.

Nøkkelord: Stamming, samtale, kommunikasjonsstøtte, kommunikasjons- og interaksjonsmønstre, familiesystem, stressfaktorer.

Abstract

The purpose of this thesis has been to examine how the phenomenon stuttering manifests itself in a family when one or several of the members of the family are stuttering. Through a qualitative study, with interview as method, I wanted to reveal the informants subjective experience of the phenomenon stuttering in a family context. I also wanted that their experiences could be conveyed as explicit knowledge for others in the same situation and also for speech therapists encountering patients who stutter; and their families.

The study has been completed in a family with a mother, a father and their son aged 2 ½, who had started to stutter. The man in this relationship was also stuttering. I did the interviews with the mother and father. The results of the study showed that the family members were affected by the phenomenon stuttering in different ways. I will in the following point out these items:

- In some communication situations where the married couple were both participants in the conversation, the wife acted as a communication support for the husband. The established communication and interaction pattern between the couple gave several emotional straining and demanding roles for the wife more than the husband. The married couple had basic qualities as candour, patience and accept for the phenomenon of stuttering. The husband experienced that he received good treatment from the speech therapists during his grown up years. Since the husband's stuttering also affected the wife, she wanted to be included in the treatment.
- As caregivers for a small boy who had started to stutter, the study showed how their previous experiences of stuttering was of significance for their present situation. When their son started to stutter they immediately asked for assistance from the social welfare services. When the parents saw that the social welfare services chose to observe their son in an environment where he was not stuttering, their worry and frustration increased. The parent's knowledge about their own son and about hereditary dispositions was not asked for, and their need for information about the process and measures going forward was not taken care of by the social welfare services. The situation was very difficult and stressful for the parents to cope with, and as a result they chose to seek help elsewhere.

Keywords: Stuttering, conversation, communication support, communication and interaction pattern, family system, stress factors.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	BAKGRUNN	2
1.2	FORMÅL, PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING AV UNDERSØKELSEN	3
1.3	BEGREPSAVKLARINGER	4
1.4	OPPBYGGING AV OPPGAVEN.....	4
2	TEORETISK FORANKRING	6
2.1	STAMMING	6
	<i>Årsaker</i>	6
	<i>Kjernestamming og sekundærstamming</i>	8
	<i>Stammeutvikling og begynnende stamming</i>	8
2.2	SPRÅK OG KOMMUNIKASJON	10
	<i>Språk- og kommunikasjonsutvikling</i>	10
	<i>Samtalen</i>	11
	<i>Flyt i språkproduksjon</i>	12
2.3	STAMMING HOS ENKELTINDIVID OG I ET FAMILIESYSTEM.....	14
3	FORSKNINGSMESSIG TILNÆRMING	16
3.1	VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED	16
	<i>Forforståelse</i>	17
3.2	FORSKNINGSMETODISK FREMGANGSMÅTE	17
	<i>Casedesign</i>	17
	<i>Rekruttering og utvalg</i>	18
3.3	SEMISTRUKTURERT INTERVJU.....	18
	<i>Intervjuguiden</i>	19
	<i>Prøveintervju</i>	21
	<i>Intervjuene</i>	21
	<i>Transkribering</i>	23
3.4	ANALYSE OG FORTOLKNING	23
	<i>Validitet, reliabilitet og generalisering</i>	25
	<i>Etiske utfordringer og forskningskritiske blikk på egen undersøkelse</i>	26
4	PRESENTASJON AV FUNN	28

4.1	PRESENTASJON AV FAMILIEN	28
4.2	ERFARINGER KNYTTET TIL KOMMUNIKASJONSSITUASJONER	29
	<i>Kommunikasjonsstøtte</i>	29
	<i>Unngåelsesatferd</i>	30
	<i>Valg og reaksjoner knyttet til kommunikasjonssituasjoner</i>	31
4.3	REAKSJONER, HOLDNING OG ROLLER KNYTTET TIL DET Å STAMMING	33
	<i>Reaksjoner og holdninger som både Ola og Kari har</i>	33
	<i>Reaksjoner og roller som utpeker seg hos Kari, kone til en som stammer</i>	34
	<i>Reaksjoner som utpeker seg hos Ola og Kari, foreldre til et barn med begynnende stamming</i> ..	35
4.4	ERFARINGER KNYTTET TIL HJELPEAPPARATET.....	39
	<i>Ola sine erfaringer med logopedisk behandling</i>	39
	<i>Kari sin erfaring med og ønsker for logopedisk behandling</i>	40
	<i>Foreldrenes erfaringer med barnehage og førskoleteam</i>	42
4.5	OPPSUMMERING.....	44
5	DRØFTING AV FUNN I LYS AV TEORI.....	45
5.1	ERFARINGER KNYTTET TIL KOMMUNIKASJONSSITUASJONER	45
	<i>Erfaringer knyttet til kommunikasjonssituasjoner for Ola og Kari</i>	45
	<i>Erfaringer som foreldre til en gutt på 2 ½ år, med begynnende stamming</i>	50
	<i>Oppsummering</i>	50
5.2	REAKSJONER, HOLDNINGER OG ROLLER KNYTTET TIL DET Å STAMME	50
	<i>Akseptering, åpenhet, tålmodighet</i>	51
	<i>Roller</i>	53
	<i>Reaksjoner fra foreldrene da sønnen begynte å stamme.</i>	53
	<i>Oppsummering</i>	55
5.3	ERFARINGER KNYTTET TIL HJELPEAPPARATET.....	55
	<i>Erfaringer fra Ola og Kari</i>	56
	<i>Erfaringer med barnehage og førskoleteamet</i>	57
	<i>Oppsummering</i>	60
6	AVSLUTNING	61
6.1	OPPSUMMERING AV RESULTATENE	61
6.2	KUNNSKAP FOR LOGOPEDER.....	63
6.3	VIDERE FORSKNING.....	64
	LITTERATURLISTE	65

VEDLEGG	67
VEDLEGG 1: GODKJENNELSE FRA NORSK SAMFUNNSVITENSKAPELIG DATATJENESTE.....	67
VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV MED SAMTYKKEERKLÆRING.....	69
VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE.....	70

1 Innledning

Stamming har vært kjent langt tilbake i historien, og ulike teorier om årsaker til stamming ble laget som forklaring på fenomenet. I middelalderen forklarte de stamming med kramper i strupelokket. På 1700 - tallet hevdet Mendelssohn at stamming var psykisk betinget og skyldtes kollisjon av ideer. De ulike forklaringer gjennom historien, kan sees som forløper for vår tids stammeteorier. Stamming finnes i alle kulturer og på alle språk (Guitar, 2014, Preus, 1987). I midlertid har forskere så langt ikke blitt enige hvordan stamming skal defineres, hvordan den oppstår og hvilke faktorer som utløser, forsterker eller vedlikeholder stamming (Guitar, 2014, Heitman, Mørk & Sønsterud, 2007).

Med utgangspunkt i definisjoner fra andre forskere, blant annet Van Riper, har Alm (2005) formulert følgende definisjon:

Stuttering is a speech disorder characterized by difficulties to move forward in the speech sequence, when the person knows what to say. The difficulties are expressed as: sound initiation problems; prolongations of sounds; repetitions of sounds, syllables, words, or phrases; rephrasing, pauses; superfluous sounds or words; or avoidance of speech. In some cases the difficulties to move forward in the speech sequence are associated with abnormalities in muscular tension or abnormal movements, especially in the throat, mouth, and face, but also in the rest of the body. The disorder may be hidden if the person manages to use conscious strategies to avoid display of symptoms (...) (Alm, 2005, s. xix).

På denne måten forklarer han hvordan stammingen sine lydlige talebrudd, medbevegelser i stammingsøyeblikket ved muskelspenninger og unngåelser for å skulle stamme kommer til uttrykk. Han tar også med den dimensjonen der en som stammer klarer å skjule sin stamming.

På lik linje med Alm (2005) tar også Guitar med rytmeforstyrrelsen i talen, men han fokuserer videre på den emosjonelle siden av det å stamme. Han sier: ” *Individuals who stutter are usually aware of their stuttering and are often embarrassed by it. Moreover, they often use excessive physical and mental effort to speak* (Guitar, 1998, s. 10). Verken Alm (2005) eller Guitar (1998) tar direkte inn i definisjonen at en slik vanske kan forstyrre eller hemme kommunikasjonen i samhandling med andre. På hjemmesiden til Norges interesseforening for stamme (udatert) skriver de i sin forklaring av stamming at det også er en *kommunikasjonshemming*. Hvordan stammingen kommer til uttrykk er svært individuelt. Enkelte opplever at stammingen hindrer kommunikasjonen, deltakelse i sosialt liv og synet på seg selv. For enkelte kan stammingen påvirke utdanning og yrkesvalg. Andre kan oppleve at stammingen ikke er til hinder (Guitar 2014). Kompleksiteten og variablene i vanskeområdet

er stor innenfor taleflytvansken stamming. Dette kan bety at de ulike definisjonene som finnes til sammen kan beskrive noe av hva stamming er (Sønsterud, Howells & Hoff, 2014).

I litteraturen blir det å stamme beskrevet som en taleflytvanske som kan få konsekvenser for kommunikasjonen med andre mennesker (Guitar 2014, Shapiro 1999, Rygvold & Ogden, 2008).

”Stuttering occurs within the context of communication systems, thus affecting and being affected by all persons who communicate with the person who stutters (Shapiro, 1999, s. 14).

For å kunne forstå kompleksiteten av stamming i forhold til atferd, tanker og følelser som en person som stammer har, må det tas hensyn til personen selv, de sosiale kontekstene personen kommuniserer i, samspillet mellom kommunikative krav og de individualiserte kapasiteter for taleflyt (Shapiro, 1999). Stamming må altså forstås ut ifra individet og den kommunikative konteksten dette individet er en del av. Samtidig har enkeltindividet mulighet for å ta aktive valg: *”Stuttering is a personal construct. Stuttering - related thoughts, feelings and behavior reflect in part the consequence of active and alternative choices”*(Shapiro, 1999, s.119). Mitt utgangspunkt for undersøkelsen, har vært hvordan kommunikasjonsvansken stamming viser seg i en familiekontekst. Shapiro sier det slik:

Stuttering and other communication disorder exist, and therefore must be addressed, within a family context. The experiences of and changes in a person who stutters trigger compensatory changes in family members and significant others.
(Shapiro, 1999, s.119).

1.1 Bakgrunn

Bakgrunnen for å velge stamming som tema for denne masteroppgaven, har vært knyttet til flere forhold.

For det første har jeg gjennom flere år arbeidet med mennesker som bruker en kommunikasjonsform som er annerledes enn resten av storsamfunnet. Majoriteten av disse brukerne har skader som medfører kommunikasjonsvansker i større eller mindre grad. For andre kan den språklige utfordringen ligge i at de har tegnspråk som morsmål og av den grunn gjør det vanskeligere å kommunisere fritt og ubesværet med hvem de måtte ønske. I dette kommunikasjonsfellesskapet er det spennende å se hvordan hvert enkelt individets kommunikasjon gjensidig påvirker hverandre.

For det andre ble jeg under en studietur til Michael Palin Centre hvor de blant annet har fokus på tidlig intervensjon for førskolebarn med begynnende stamming, nysgjerrig på dette feltet. Gjennom sin kliniske erfaring gjennom mange år samt forskningsbasert kunnskap, har de ansatte ved dette senteret sett at indirekte arbeid med denne gruppen fører til at stamming for de aller fleste barna forsvinner eller reduseres betydelig. Tilnærmingen de har til barnet som stammer, er å bruke foreldrene som ressurser. Gjennom veiledning og opplæring fikk foreldrene kunnskap og bevissthet om hvordan deres eget taletempo, egen kompleksitet i setninger og tydelig veksling mellom hvem som har ordet i en samtale, kunne bidra til å redusere barnets stamming. Dette senterets tanke om at familien er sentral i behandlingen for en person som stammer, stod i sterk kontrast til det vesle innblikk jeg fikk gjennom logopedpraksisen hvor kun individfokusert behandling ble gitt av en logoped i et grupperom på en skole.

For det tredje ligger bakgrunnen for min undersøkelse i et foredrag jeg hørte hvor David A. Shapiro foreleste¹. Han er professor i kommunikasjonsvansker ved Western Carolina Universitet i USA. Mye av hans arbeid er viet personer som stammer og deres familier. I det nevnte foredraget vektla han at han alltid trakk inn familien i behandlingen uansett om det var barn, ungdom eller voksne. Han understreket at alle familier har sine kommunikasjonsmønstre. Når en person som stammer gjør endringer i sin kommunikasjon, må etablerte mønstre hos familien også brytes. Han mente derfor at familiekonteksten var svært sentral i behandlingen av en personen som stammet.

1.2 Formål, problemstilling og avgrensning av undersøkelsen

Formålet med masteroppgaven har vært å undersøke hvordan fenomenet stamming gjør seg gjeldende i en familie der en eller flere av medlemmene stammer. Det er mitt ønske at det intervjupersonene formidler av egenopplevelser, kan bli til kunnskap for andre i samme situasjon og for logopeder i møte med personer som stammer og deres familie.

Problemstillingen for min undersøkelse har ut i fra dette vært:

Hvordan gjør fenomenet stamming seg gjeldende i en familiekontekst når en eller flere av familiemedlemmene stammer?

---

¹ David A. Shapiro foreleste 10. Oktober 2014. Workshop arrangert av Stad.ped sørøst i samarbeid med Norges interesseforening for stamme.

For å kunne finne svar, har jeg valgt å operasjonalisere problemstillingen i følgende spørsmål:

- 1. Hvordan kommer stammingen til syne og hvilke konsekvenser får dette for kommunikasjonen og relasjonen mellom familiemedlemmene?*
- 2. Hva bør logopedene vektlegge i behandlingen for personer som stammer og familiene deres?*

Det kunne vært flere aspekter som det hadde vært spennende og interessante å undersøke i en familie når ett eller flere av familiemedlemmene stammer. Jeg har valgt å avgrense til å undersøke hvilke erfaringer familiemedlemmene gjorde seg i noen kommunikative situasjoner, og hvilke erfaringer personen/e som stammer og familien hadde med hjelpeapparatet.

1.3 Begrepsavklaringer

Taleflytvansken stamming omfatter ervervet nevrogen, psykogen, farmakogen og utviklingsmessig stamming. Ervervet nevrogen stamming kan forårsakes av hjerneslag, traumatiske hodeskader eller nevrogene sykdommer. Ervervet psykogen stamming kan for eksempel forårsakes av psykologisk stress i forbindelse med en hjerneskade. Farmakogen stamming kan komme av bivirkninger ved bruk av medisiner som antidepressiva eller nevroleptika. Med unntak av utviklingsmessig stamming, debuterer de overnevnte formene stort sett i voksen alder uten at personen har hatt episoder med stamming tidligere. (Hartelius, Nettelbladt, Hammarberg, 2008). Den mest vanlige formen for stamming er den utviklingsmessige. Videre i oppgaven vil jeg kun skrive om utviklingsmessig stamming.

1.4 Oppbygging av oppgaven

I kapittel 1 har jeg gjort rede for ulike definisjoner av stamming og hvordan en som stammer er en del av et komplekst system. Jeg har skrevet om bakgrunnen for valg av tema for undersøkelsen, hvilke formål, problemstilling og avgrensning jeg har hatt for undersøkelsen, og jeg har avklart begreper jeg har brukt i oppgaven. I kapittel 2 redegjør jeg for den teorien som har vært relevant for problemstillingen som knytter seg til stamming, språk og kommunikasjon og stamming som en del av et familiesystem. Min forskningsmessige tilnærming som har ledet fram til å besvare min problemstilling, redegjør jeg for i kapittel 3. Her skriver jeg også om enkelte etiske utfordringer underveis i arbeidet og ser med kritisk

blikk på valg jeg har gjort. Kapittel 4 og 5 utgjør den største delen av oppgaven. Her presenterer jeg funn og drøfter dette i lys av teori. I kapittel 6 avslutter jeg med å besvare problemstillingen min som har ligget til grunn for undersøkelsen.

2 Teoretisk forankring

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for teori som har vært mest relevant i forhold til problemstilling. Kapittelet er delt inn i tre delkapitler hvor jeg i det først delkapitlet redegjør for forekomsten og mulige årsaker til stamming, hvordan stammeatferden deles i kjernestamming og sekundærstamming, samt en faseinndelt stammeutvikling med vekt på begynnende stamming. I delkapittel 2 skriver jeg om språk - og kommunikasjonsutvikling, hvilke regler som gjelder i samtaler mellom to eller flere personer, og hvilke faktorer som er med å bestemme oppfattelsen av flytende eller ikke - flytende tale. I delkapittel 3 skriver jeg om hvordan en person som stammer, er en del av et familiesystem hvor alle gjensidig påvirker hverandre.

2.1 Stamming

Ca 85% av de som stammer, begynner mellom 2 og 5 - årsalderen, med en gjennomsnittsalderen rundt 36 måneder. De er da inne i den største fysiske, kognitive, sosiale, følelsesmessige og språklige utviklingsvekst. Noen få kan allikevel starte etter 9 år. Det antas at 4- 5 % av alle førskolebarn stammer. I grunnskolen antas det at forekomsten av stamming ligger på ca 1% og noe under 1% i voksen alder. Når det er snakk om varig forekomst av stamming i befolkningen, antas 0,7% å være et gjennomsnittstall (Heitmann, 2013, Hartelius, Nettelbladt & Hammarberg, 2008). Det er like mange jenter og gutter som begynner å stamme, men det er flere jenter enn gutter som får tilbake normalflyt. Forholdstallet mellom kjønnene øker med alderen, og i voksen alder antas den å være 4:1 (Yairi & Ambrose, 2014).

Årsaker

De siste tiårene er det forsket mye på taleflytvansken stamming, men spørsmålene om hva som er årsaken til fenomenet, hvorfor noen barn utvikler stamming og andre ikke, og om stamming kan forhindres i å oppstå, er fremdeles ikke løst. Forskere har for det meste brukt psykodynamiske, konstitusjonelle og lærings - og utviklingspsykologiske teorier for å forklare årsaken til stamming.

I de psykodynamiske teoriene hevdes det at stamming kan være en forventningsnevrose, hvor stammingen får sin primære funksjon i den ubevisste konflikten i å hindre forbudte tanker og følelser i å bli sagt (Hartelius, Nettelbladt & Hammarberg, 2008). Retningen har fått lite oppmerksomhet de siste årene (Heitmann, 2013).

Konstitusjonelle eller somatiske teoriene forklarer årsaken til stamming som en kompleks nevro-motorisk taleforstyrrelse ofte med en genetisk disposisjon. Arvelige faktorer antas å være 71% (Yairi & Ambrose, 2014). Forskere har framsatt flere teorier. En teori har gått ut på at avvikende hjernedominans og brudd i samordningen mellom høyre og venstre hjernehalvdel er årsaken til stamming, mens en annen teori har gått ut på at stamming er et resultat av et forsøk på å korrigere en svikt i språkplanleggingen (Hartelius, Nettelbladt & Hammarberg, 2008). Nyere teori som er foreslått er at stamming kommer av at mennesker som stammer, har en auditiv persepsjonsdefekt. Det er også framsatt hypotese om at stamming kommer av forstyrrelser i basalgangliene. Midtsystemet, mediale premotoriske system, som er lokalisert rundt midten av hjernen, og sidesystemene, laterale premotoriske hjernebarken og lillehjernen, er de to parallelle systemene i hjernen som "timer" stavelser og lyd i talen. Stamming kobles til midtsystemet som inkluderer basalgangliene. Basalgangliene er en samling strukturer omtrent midt i hjernen med viktige automatiseringsfunksjoner som for eksempel motorikken i talen (Alm, 2005).

Lærings- og utviklingspsykologiske teorier har de siste tiårene fått spesiell oppmerksomhet. Ifølge disse teoriene kan miljømessige og utviklingsmessige faktorer ha betydning for framkalling og utvikling av stamming, og om stammingen vil vedvare (Heitmann, 2013, Guitar, 2014). Dette innebærer at det kan være ubalanse mellom individet og miljøet. Eksempel på dette er at foreldrene hadde misforstått en normal ikke - flytende tale hos barnet som stamming og i barnets strev etter å snakke flytende begynte å stamme. Det kan være ubalanse mellom kapasitet og krav. For eksempel at barnet har en rask utvikling av språket uten at det samsvarer med talemotorisk utvikling. Det kan være barn som har foreldre med hurtig tale kan streve med å oppnå samme krav om talehastighet, eller det kan være foreldres talemåte med bruk av kompliserte setninger, spørsmål og hyppige avbrytelser kan stresse barnet. I forsøket på å snakke på samme språklig nivå som foreldrene, presser barnet seg over egen språklig - og talemotoriske utviklingsnivå. Teorier foreslår også at stamming kan komme av barnets erfaring om frustrasjon og mislykkede talesituasjoner leder dem til å tro at det å snakke er vanskelig. Det gjør at de reagerer med muskelspenninger og ikke - flytende tale som leder til kjernestamming. Denne atferden øker frustrasjon hos barnet og opplevelsen av mislykkethet i kommunikasjon og de vil etter hvert utvikle sekundærstamming (Guitar, 2014).

Modeller og teorier som er framhold har ofte sett kun på en mulig forklaring for årsaken til stamming. Det forskerne kan enes om, er at stamming er en kompleks nevromotorisk taleforstyrrelse og at det er flere faktorer som virker sammen og gjør at noen barn utvikler vedvarende stamming og andre ikke. Disse faktorene er knyttet til individuelle, miljømessige og lærings- og utviklingsmessige forutsetninger (Guitar, 2014).

Kjernestamming og sekundærstamming

Det er vanlig å skille mellom *kjernestamming* og *sekundærstamming* når en skal forstå en persons stammeatferd. *Kjernestamming* er den grunnleggende taleatferden. Denne er ufrivillig og ute av kontroll for personen. Taleatferden kan være repetisjon av enkeltlyder, stavelser, deler av ord eller hele ord, forlengelser av lyd og blokkeringer. *Sekundærstamming* er en lært atferd som en reaksjon på kjernestammingen. Sekundærstamming innebærer fluktatferd, som for eksempel blunking, ninking og hosting, som kan virke forsterkende på stammingen, og unngåelsesatferd som betyr at ord det er fare for å stamme på, unngås eller talesituasjoner velges bort. Fluktatferd oppstår etter at stammingen har begynt. Unngåelsesatferden oppstår før selve stammeøyeblikket (Guitar, 2014).

Stammeutvikling og begynnende stamming

Talebrudd, som for eksempel stopp i ord og gjentakelser av ord, er vanlig for alle (Guitar, 2014, Kelman & Nicholas, 2008). Noen har flere talebrudd enn andre uten at det vil bli vurdert som stamming. For små barn som har begynt med setninger, er det ikke uvanlig å ha flere talebrudd. Dette beskrives som normal ikke- flytende tale (Guitar, 2014). Stammingen utvikler seg individuelt, men Guitar (2014) har allikevel skissert følgende utviklingsfaser. Første fase er *normal ikke -flytende tale*. Her kan barnet være i alderen 1½ - 6 år, med talebrudd på under 10 pr 100 ord, med en eller to repetisjoner som forekommer i begynnelsen av setninger eller ord. Det neste stadiet er *borderline stamming, grensestamming*, som kan begynne mellom 1½ - 3½ år. Her kan talebruddene være 11 eller flere pr. 100 ord. Repetisjoner forekommer oftere og lengre ute i setninger eller i et ord på dette stadiet, enn i det første. Forlengelser av lyder kan også forekomme. Sekundæratferd er foreløpig ikke blitt utviklet og det er liten bevissthet knyttet til det å stamme. I stadiene *begynnende stamming*, ved 3½ - 6 årsalderen, og *overgangsstamming*, ved 6- 13 årsalderen, øker kjernestammingen med for eksempel raskere repetisjoner og at blokkeringer er blitt hardere. Sekundær atferden utvikles. I disse fasene er personen klar over sin stamming og følelser knyttet til frykt,

frustrasjon, skam og det å føle seg flau, øker (Guitar, 2014). Siste fase *avansert stamming*, antas å begynne fra ca 14 år. Personene i denne fasen har stammet fra barndommen.

Kjernestammingen er nå preget av lange, anspente blokkeringer med enkelte tremor, skjelving i stemmen. Sekundær stamming kan være preget av flukt og unngåelses atferd. Fra stadiet begynnende stamming og til *avansert stamming* kan negative følelser og tanker øke gradvis.

Utviklingsstadiene kan gi en forståelse av hvordan stamming kan utvikle seg fra løs og lett stamming til mer hard og alvorlig som både kan gi mer fysisk strev og psykisk påkjenning for personen det gjelder. Imidlertid har stadiene fått kritikk da faren for å bruke de som absolutte sannheter kan være tilstede. Variasjoner i stammingens kvantitet og kvalitet er stor også i tidlig fase, og stammeutviklingen skjer ikke nødvendigvis i samme progredierende grad (Sønsterud, Howells & Hoff, 2014). Nyere forskning har vist at ca 40-50 % av tilfellene som begynte å stamme, startet plutselig (Yairi & Ambrose, 2014).

I norsk litteratur og dagligtale, brukes begreper som barnestotring og barnehakking (Heitmann, 2005, Rygvold & Ogden, 2008). Disse begrepene kan være upresise å bruke mener Sønsterud, Howells & Hoff (2014). Jeg velger allikevel å bruke begrepet barnestotring i den oppgaven. Jeg vil også gjøre kort rede for hva som skiller barnestotring da dette vil være aktuelt under presentasjon av funn.

Som tidligere nevnt, begynner stamming vanligvis i småbarnsalderen. Samtidig er det ikke uvanlig at små barn i sin språkutvikling gjentar ord, nøler, og har oftere pauser enn hva eldre gjør når de snakker. Dette er imidlertid ikke begynnende stamming. Begrep som brukes om dette fenomenet er småbarnshakking eller småbarnsstotring (Rygvold & Ogden, 2008, Heitmann, 2005). Det kan være vanskelig å trekke et klart skille mellom barnestotring og begynnende stamming, men det kan se ut som følgende skiller kan beskrives: Barnestotring er gjerne når barnet i begynnelsen av en setning gjentar hele ord og uttrykk, mens tegn på begynnende stammeutvikling kan være repetisjon av mindre språklige enheter som språklyder og stavelser. I tillegg kan mer press, unaturlige pauser, muskelspenninger og unngåelse av en talesituasjon være ytterligere tegn på begynnende stamming (Rygvold & Ogden, 2008, Heitmann, 2005).

Prognosene for å få tilbake normal tale er gode. Naturlig gjenvinning av tale, uten profesjonell behandling, antas å ligge på 75 % for barn som stammer (Guitar, 2014). En kan ikke med

sikkerhet si hvem av barna som vil få tilbake taleflyten. Det er flere faktorer som kan ha betydning for å indikere om stammingen vil vedvare eller forsvinne naturlig. De viktigste faktorene er knyttet til familiehistorien, kjønn, alder for når stammingen oppstod, hvor lenge barnet har stammet og stammemønsteret. Dersom barnet har andre i familien som har vedvarende stamming, er det større risiko for at barnet også vil utvikle dette. Gutter har større risiko for å utvikle vedvarende stamming, men dersom en jente har stammet i et år er det større sjanse for at hun vil fortsette enn om gutt hadde gjort det samme. Barn som begynner å stamme etter 3,5 år har større sjanse for å utvikle vedvarende stamming enn om den hadde oppstått før. Dersom stammemønsteret til barnet består av harde stamming som kan være repetisjoner av stavelser og enkeltlyder, forlengelser av lyder og blokkeringer, og at den ikke avtar i løpet av det første året, er risikoen større for å utvikle vedvarende stamming.

Dersom barnet får tidlig hjelp i sin stammeutvikling, kan 80 - 90% av barna få tilbake taleflyten (Heitmann, 2005).

2.2 Språk og kommunikasjon

"Språk finnes i alle menneskelige kulturer og er vevd inn i all menneskelig aktivitet" (Tetzchner et al, 1993, s. 14). Språk brukes til utallige formål. Det finnes ulike definisjoner av hva språk er. Språk kan defineres som det å uttrykke og motta ideer og følelser. Det kan også defineres som et strukturert system av tilfeldige talelyder og sekvenser av lyder, som blir brukt i mellommenneskelig kommunikasjon. På denne måten henger språk og kommunikasjon tett sammen. Kommunikasjon betyr "å gjøre noe felles" (Tetzchner et al, 1993). Språklig kommunikasjon er en:

"intensjonell handling der bestemte aktører med bestemte oppgaver er involvert. Språklig kommunikasjon innebærer at noe gjøres til felles viten. Dette skjer i fellesskap - og forutsetter en felles prosess - mellom de som deltar i kommunikasjonen" (Kristoffersen, Simonsen & Sveen, 2005, s. 43).

Språk- og kommunikasjonsutvikling

Barn har en medfødt forutsetning for å lære språk, og språkutviklingen skjer innenfor en sosial - og kulturell ramme (Tetzchner et al, 1993). Allerede ved fødsel blir barnet innlemmet i et språklig og kulturelt fellesskap. Mor og far henvender seg til barnet gjennom å søke ansiktet og blikket til barnet. Kanskje kommer de med ytringer som: *"Hei lille venn! Gråter du? Er du kanskje sulten?"* De henvender seg til barnet som et språklig individ. De legger inn pauser i sine ytringer som om barnet skulle svare. Mor og far kommenterer barnet sitt tidlige

språklige signal, som her er gråt, og trekker det inn i sine ytringer. Foreldrene legger med dette til rette for deltakelse i en dialog og for en begynnende språkutvikling. I denne førspråklige fasen, vil barnet bruke en førspråklig kommunikasjonsform protodialogen. Protodialogen er et dialogisk samspill hvor den voksne og barnet veksler mellom å komme med bidrag og svar ved bruk av lyder, ansiktsuttrykk og gester. Den grunnleggende kommunikasjonsferdigheten, ved bruk av blick og turtaking, blir lagt. Fra dette stadiet skal barnet tilegne seg språkets forside, ved å lære seg lydene (fonemene) i norsk språk så vel som systemet (fonologien) vi har for å sette lydene sammen til ord (morfem), og ord til setninger (syntaks). I tillegg må de tilegne språkets innholdsside (semantikk) ved å lære ordenes betydning og språkets bruk (pragmatikk). Barnets språkutvikling skal gjennomgå en fonologisk, morfologisk, syntaktisk og pragmatisk utvikling. Fra den førspråklige fasen, går barnet over til å produsere de første vokallydene som etter hvert blir til enkle ord. En sakte utvikling av de første ordene kommer barnet inn i en språkspurt når de har passert 50 -100 ord. Denne spurten knytter seg også til at barnets fysiske og kognitive utvikling samt økt hukommelse og kapasitet for læring. Mellom 3 og 3 ½ årsalderen behersker de fleste barn de viktigste grammatiske ferdigheter. I førskolealderen er samtalen knyttet til konkrete situasjoner og kontekster, som gradvis utvikles til dekontekstualisert samtaler fram mot skolestart. Språkutviklingen går dermed fra det enkle til det mer komplekse (Tetzchner et al, 1993).

Samtalen

Samtalen er den mest grunnleggende form for kommunikasjon mellom mennesker. Samtalen bidrar til å skape og utvikle sosial kontakt med andre og vår oppfatning av verden og oss selv, skapes, enders og opprettholdes (Lind, 2005). Den er stort sett en ikkeplanlagt muntlig kommunikasjon skapt i et her- og - nå fellesskap av to eller flere deltakere som veksler på å gi verbale og ikke-verbale bidrag. Dette kalles *turveksling* og er et av de grunnleggende kjennetegn på en samtale. I en samtale veksler deltakeren på å ha en *samtaletur*. En samtaletur innebærer at den ene deltakeren har en spesiell rett og forpliktelse til å gi et bidrag til samtalen. Et bidrag kan bestå av en verbal ytring som kan være alt fra et ord til flere lange setninger, eller en ikke- verbal ytring som blick, nikk, bruk av mimikk, latter osv. (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007). En samtaletur består av minst en turdannende enhet, som betyr "*en ytring som kan fungere som et selvstendig bidrag i samtalen*" (Kristoffersen, Simonsen & Sveen 2005, s. 127). En turdannende enhet kan være alt fra nikk til lengre ytringer. Når en deltaker i

en samtale får sin tur til å snakke, må vedkommende komme med et bidrag. Dersom han/hun er usikker på hva bidraget skal være, må dette signaliseres til de andre deltakerne. Slike signaler blir gitt gjennom nølende lyder, fjerne blikket fra samtaledeltakerne eller verbalt for eksempel si ”skal vi se...” Når en samtale tur går mot slutten, gis det signaler til de andre deltakerne om dette. Turen kan *gis* videre til en annen deltaker gjennom å stille spørsmål til deltakeren, ved å snu seg mot deltakeren eller rette blikket mot vedkommende. Dersom ordet ikke blir gitt på denne måten til neste deltaker, gjelder ”førstemann til mølla”- prinsippet (Kristoffersen, Simonsen & Sveen, 2005). Et potensielt turskiftepunkt går ofte smidig uten lange pauser mellom turene eller at deltakerne snakker i munn på hverandre. Eksempel på turskiftesignaler kan være avsluttende tonefall, tempoet og lydstyrken er lavere, og økende blikkontakt med samtaledeltakerne. I en samtale hvor turene skifter mellom den ene deltakeren til den andre, stilles det krav til deltakeren om å vise at han/hun er i ferd med å fylle sin tur med verbale eller ikke - verbale bidrag. Kravene som stilles til deltakeren, er *umiddelbar progresjon*, som betyr at samtalen føres ganske raskt videre og krav om å *fylle samtaleturen* med relevant og synlig og/eller hørbar handling som ofte er en verbal ytring (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007).

Flyt i språkproduksjon

Hovedsymptomet for stamming er knyttet til vansker med flyt i talen. Det er flere faktorer som er med å bestemmer hva som oppfattes som flytende og ikke - flytende tale. Disse faktorene er knyttet til talehastighet, ytringslengde, pauser, prosodi, artikulasjon og reparasjoner.

Talehastighet dreier seg om tempoet i produksjonen av ytringer, inkluderer ord og pauser, som helhet. Den normale talehastigheten varierer fra mer enn 240 ord/min som raskt og færre enn 160 ord/min som sakte. Allikevel kan samtaleparten være en norm for hastighet.

Ytringslengde i denne sammenhengen gjelder det som sies mellom to pauser eller andre typer avbrudd som for eksempel gjentakelse. Mange korte setninger vil påvirke oppfattelsen av taleflyt (Lind, 2004).

Guitar (2014) trekker inn *pauser* som en variabel som skiller oppfattelsen av om en tale er flytende eller ikke. I taleproduksjonen brukes både stille og fylte pauser. En stille pause, som

kan være kort eller lang, er uten fonasjon (lyd) i taleluftstrømmen. Fylte pauser er ikke - verbale vokaliseringer, som for eksempel *øh, ehm*. Fylte pauser kan vare kort eller lenge (Lind, 2004). Interjeksjoner blir også brukt, som for eksempel *ja, jo, altså* (Guitar, 2014, Preus, 1987). Pauser brukes både mellom og inne i en turdannende enhet. Når pausen brukes midt i den turdannende enheten kan den fungere som en kognitiv pause, ved at en for eksempel leter etter ord, men den kan også fungere som pause for å signalisere at en skal si noe viktig. For en med taleflytvansken stamming kan frekvensen av pauser være stor (Lind, 2004, Guitar, 2014).

Prosodi, omfatter de ”melodiske” aspektene ved talespråket, og gjelder intonasjonen (setningsmelodi), tonelag eks løvet og løve, trykk og rytme (Lind, 2004). I for eksempel en samtale kan ytringer som har trykk på ord eller rytme som avviker fra det en oppfatter som vanlig, påvirke inntrykke av flyten i talen.

Artikulasjon sett i sammenheng med hvordan den påvirker taleflyten til en som stammer, er når hele eller deler av ord og fraser gjentas. Lyder kan repeteres, forlenges eller blokkeres. Blokkering betyr at det ikke kommer en lyd dersom et ord skal bli sagt.

Reparasjoner betyr å ”rette” oppe en språklig feil som for eksempel ord, lyd, setning, eller forklare bedre til samtalepartneren dersom han/hun ikke forstår ytringer. Reparasjoner er helt vanlig å gjøre selv eller andre kan påpeke feil eller reparere ”feilen”. I en samtale er det vanlig at slike reparasjoner forekommer. Selv om det skulle forekomme feil, vil budskapet i en ytring allikevel fanges opp og dermed ikke forstyrre kommunikasjonsflyten i samtalen. Dersom det i en samtale blir foretatt mange reparasjoner, vil dette påvirke oppfattingen av selve budskapet (ibid).

Dersom innholdet er ustrukturert framstilt eller det for eksempel blir forstyrret av mange fylte pauser, repeterende og forlengede lyder kan innholdet i ytringen bli forstyrret. Eller dersom ytringene er svært korte kan kommunikasjonsflyten bli påvirket (Lind, 2004). Guitar (2014) påpeker også at dersom det kreves stor innsats hos en person for å komme med en ytring, kan dette oppfattes som ikke - flytende tale.

Faktorer som kan påvirke taleflyten eller om ytringer oppfattes som ikke -flytende kan være de faktorene jeg har skrevet om over. Allikevel er ikke dette de eneste faktorene som påvirker

taleflyten. Språkbrukssituasjonen, for eksempel at det er høytlesning eller samtale, samtalepartneren og samtaleemnet påvirker også taleflyten. Siden det er så mange faktorer som spiller inn, er det normalt at taleflyten varierer i ulike situasjoner. *”Taleflyt, innholdsflyt og dialogflyt er tre ulike former for flyt, som ikke nødvendigvis alltid samsvarer med hverandre”* (Lind, 2004, s.12).

2.3 Stammer hos enkeltindivid og i et familiesystem

Innledningsvis i denne oppgaven skrev jeg at dersom et medlem i en familie har en kommunikasjonsvanske, vil også resten av familien bli berørt (Shapiro, 1999). Generelt sett bør det være et mål at det logopediske behandlingstilbudet gir best mulig effekt for den som har vansken. I litteraturen jeg har lest om ser jeg at det brukes ulike tilnærminger til taleflytvansken stammer (Shapiro, 1999, Kelman & Nicholas, 2008, Guitar 2014, Rygvold & Ogden, 2008). Uansett tilnærming er det et mål at den som stammer skal oppnå mest mulig flytende tale. En faktor som skiller tilnærmingene, er i hvilken grad familiesystemet blir sett på som vesentlig for effektiv behandling eller ikke. Kelman & Nicholas (2008) påpeker at den behandlingen de gir ved Michael Palin Centre for barn i et tidlig stammeforløp, også involverer familiene. Gjennom deres kliniske praksis har de erfart at familieinvolvering er med å fremme en flytende tale hos barnet som stammer. Shapiro (1999) påpeker at det er sentralt å forstå hvordan stammer gjør seg gjeldende i en familieenhet, i deres kommunikasjons-systemer og interaksjonen med hverandre. I en familie vil hvert familiemedlem gjensidig påvirke hverandre og familien som helhet. En slik gjensidig påvirkning skjer ikke alene for familier med et eller flere medlem med kommunikasjonsvanske, men for alle familier. I familier hvor stammer gjør seg gjeldende kan denne påvirkningen fra enkeltpersoner og familien som helhet ha en positiv eller negativ innvirkning på taleflyten til personen(e) som stammer. Studier viser at en derfor ikke kan forstå den ene delen av familien uten også å se på de andre medlemmene i dette systemet (Shapiro, 1999).

Teorien om personlig strategier går ut på at alle mennesker på bakgrunn av tidligere erfaringer konstruerer systemer til hjelp for å kunne forutse og takle hendelser i livet. Spesielt kan dette være framtreddende for en med taleflytvansken stammer (Shapiro, 1999, Guitar, 2014). Dette kan innebære at en som stammer gjerne velger å stamme, fordi denne rollen er forutsigbar på grunn av opparbeidete erfaringer. Det å skulle gå fra ikke - flyt til flytende tale, kan innebære

utfordringer for personlige strategier. Det kan derfor være enklere å få kontroll på den ikke-flytende atferden. Dette kan forklare hvorfor det kan ta lang tid og være vanskelig å få manifestert nye tanker, følelser og atferd knyttet til å se seg selv som en som har flytende tale. Teorien har allikevel et positivt grunnsyn i det at et hvert menneske har en mulighet til å endre alle aspekter ved egne følelser, tanker og atferd. Fra et behandlingsperspektiv er det derfor viktig at logopeden legger til rette for at klienten kan få utforske sine personlige strategier, også ubevisste strategier. Gjennom å være klar over egne strategier har klienten mulighet til å gjøre valg som kan bidra til endringer (Shapiro, 1999, Kelman & Nicholas, 2008). Teorien om personlig strategier innebærer at alle har et valg og at tidligere subjektive erfaringer kan revideres og erstattes med andre erfaringer. Disse valgene og endringene er personen selv ansvarlig for (Shapiro, 1999).

I lys av teorien om familiesystem, vil det være vanskelig å forstå kun den ene delen av systemet isolert, uten å forså de andre delene. Dersom det skjer en endring i opplevelsen hos ett medlem, trigger det kompensatoriske endringer hos de andre medlemmene i systemet. Derfor er det sentralt i den logopediske behandlingen å finne de interaksjonelle mønstre som ligger i de integrerte kommunikasjonssystemet i familien, og så finne løsninger som kan fremme taleflyt (ibid).

3 Forskningsmessig tilnærming

I masteroppgaven har jeg hatt et ønske om å undersøke hvordan fenomenet stamming gjør seg gjeldende i en familiekontekst når en eller flere medlemmer stammer. I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for tilnærmingen jeg har valgt for undersøkelsen for å besvare min problemstilling. Jeg vil først gjøre rede for mitt vitenskapelige ståstedet og den forskningsmetodiske fremgangsmåten jeg har hatt gjennom undersøkelsen. Videre vil jeg skrive om semistrukturert intervjuet og arbeidsprosessene fram til ferdig transkripsjon av intervjuene. Under *Analyse og fortolkning* skriver jeg hvordan datamaterialet ble systematisert og analysert, om validitet, reliabilitet og generalisering av undersøkelsen. Til sist har jeg skrevet om etiske utfordringer jeg har møtt og hvilke forskningskritiske svakheter jeg mener undersøkelsen har.

3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Utgangspunktet for dette forskningsprosjektet var et ønske om å studere menneskers erfaringer, fange deres opplevelser og fortellinger. Mitt vitenskapelige ståsted har vært innenfor den kvalitative samfunnsvitenskapelige forskningstradisjon hvor mennesker blir studert. Jeg har valgt å gjennomføre en fenomenologisk undersøkelse, som ligger innenfor den hermeneutiske tradisjon, i det jeg søker å utvikle en forståelse av hvordan fenomenet stamming kommer til syne og gjør seg gjeldende i en familie. Hermeneutikken søker å forstå helheten ut fra delene, og delene ut ifra helheten. Jeg har hatt en induktiv tilnærming der jeg har tatt utgangspunkt i det spesielle i empirien for så å søke det generelle i teorien for å etablert ny forståelse av fenomenet (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2010).

For å få tak i empiri, valgte jeg å bruke kvalitativt intervju som metode. Jeg vurderte det slik at dette ville gi meg rikere beskrivelse av det fenomenet jeg skulle studere, samt gi meg dypere innsikt i hvilke subjektive erfaringer og opplevelser informantene hadde. Gjennom hele arbeidsprosessen har jeg forsøkt å følge den sirkulære bevegelse som ligger i hermeneutikken. Jeg har i fortolkningsprosessene prøvd å forstå den enkelte informant sine egenopplevelser ut ifra den konteksten informantene står i. Dette har gitt meg forståelse for helheter, som igjen har gitt meg ny forståelse av delene som informantene har delt. Denne vekslingen mellom å se deler i lys av helheten og helheten med basis i delene har gitt meg en stadig utvidet innsikt og forståelse av det fenomenet jeg har studert (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2010, Dalen, 2011).

Forforståelse

Det er vanskelig å gjennomføre en undersøkelse uten at forskeren i forkant har hatt en viss forforståelse for hva som skal undersøkes og hvilke resultatet som kan forventes (Johannesen, Tuft & Christoffersen, 2010, Dalen, 2011). Før jeg begynte arbeide med denne undersøkelsen, hadde jeg en forståelse om at en person med en eller annen kommunikasjonshemming og familien de er en del av, kunne oppleve denne vansken forskjellig. Samtidig hadde jeg en forståelse om at denne kommunikasjonshemming kunne komme til syne og gjøre seg gjeldende ulik fra de samtalekonteksten personene var en del av, men jeg visste ikke på hvilken måte. Denne forforståelsen mener jeg kan ha kommet undersøkelsen til gode i det at jeg har prøvd å lete etter det spesielle, men samtidig kan det ha bidratt til at jeg har oversett noe vesentlig (ibid). Jeg har allikevel forsøkt å være åpen og nysgjerrig gjennom hele undersøkelsen slik at jeg kunne få en dypere innsikt og forståelse av fenomenet.

3.2 Forskningsmetodisk fremgangsmåte

Under planleggingen av undersøkelsen måtte jeg ta stilling til hvilken forskningsmetodisk fremgangsmåte som ville gi meg best data for å få svar på min problemstilling.

Problemstillingen for min undersøkelse har vært å se hvordan fenomenet stamming gjør seg gjeldende i en familie når en eller flere familiemedlemmer stammer. Den forskningsmetodiske framgangsmåten jeg valgte var casesdesign.

Casesdesign

Under planleggingen av min undersøkelse, ønsket jeg å studere stamming som fenomen på en mest mulig avgrenset og inngående måte. Grunnen for dette var at jeg hadde en antakelse om at dette ville gi mer detaljert informasjon. Det var derfor naturlig å velge casesdesign (Johannesen, Tuft & Christoffersen, 2010). Jeg hadde gjennom dette designet mulighet til å gjennomføre en mer dyptgående undersøkelse hvor målsettingen var *”å komme fram til kunnskap som peker ut over den enheten undersøkelsen fokuserer på”* (Thagaard, 1998, s.187). På denne måten kunne mitt casestudie gi grunnlag for overføring.

Jeg ønsket å studere en familie med to eller flere medlemmer. I følge Yin sin modell vil min studie være en enkelcasesdesign med flere analyseenheter (Johannesen, Tuft & Christoffersen, 2010). Ved å studere en familie hadde jeg mulighet for å se den i et

helhetsperspektiv. Alle opplysninger hvert familiemedlem ga, kunne bli sett ut ifra den sammenhengen den sto i, som deler av en helhet. Samtidig var det mulighet for å få en mer personlig kontakt med de jeg studerte. Dette var en fordel for å få tak i flere opplysninger om fenomenet (Hellevik, 1991).

Ut fra rammene for en masteroppgave, bestemte jeg meg for å belyse fenomenet gjennom å intervju en familie. Få intervjupersoner kunne allikevel gi et godt grunnlag for tolking og analyse (Dalen, 2011). Samtidig kunne det å velge en enhet gi noen ulemper. Jeg ville miste muligheten for å få svar på om det jeg hadde funnet var typiske erfaringer også i andre enheter. Hvis jeg hadde undersøkt flere enheter kunne jeg kanskje funnet egenskaper som ikke kom fram i den enheten jeg hadde valgt.

Rekruttering og utvalg

Min strategi for å komme i kontakt med aktuell familie for undersøkelsen, var å bruke snøballmetoden hvor noen kunne sette meg i kontakt med en familie (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2010). Jeg kontaktet tre kommuneløpoper fra en kommune i Norge, en av avdelingene for språk og tale i det statlige spesialpedagogiske tjeneste, og informerte om prosjektet på sosiale medier. I tillegg spurte jeg en familie direkte. Kriteriene for å delta i undersøkelsen var at det måtte være en familie hvor en eller flere i familien stammet. I tillegg ønsket jeg en familie som opplevde stamming som en kommunikasjonsheining. Det meldte seg flere enkeltpersoner som ønsket å være med, men resten av familien hadde ikke samme interesse. Den ene familien som meldte sin interesse, har vært utgangspunktet for min undersøkelse. I denne familien på tre, stammet både faren og sønnen på 2½ år.

3.3 Semistrukturert intervju

Jeg valgte intervju som metoden for å få tilgang på data. Intervju gir mulighet for å få innsikt i erfaringene til intervjupersonene og forstå disse ut ifra deres perspektiv (Kvale, 2001). Et forskningsintervju er en samtale som kjennetegnes av *”en metodisk bevissthet rundt spørreformen, fokusering på dynamikken i interaksjonen mellom intervjueren og den intervjuede, og en kritisk innstilling til det som blir sagt”* (Kvale, 2001, s. 31).

Et kvalitativt intervju kan struktureres på ulike måter. Fra det åpne intervjuet med lite struktur, der informanten kan bringe fram tema han synes er aktuelle, til det strukturerte intervjuet,

hvor spørsmålene og rekkefølgen er bestemt på forhånd. Mellom disse ytterpunktene ligger det semistrukturerte intervjuet som er delvis strukturert (Thagaard, 1998, Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Jeg valgte semistrukturert intervju som tar utgangspunkt i en overordnet intervjuguid. Tematiseringen, spørsmålstillingen og rekkefølgen kan variere etter hvem en intervjuer. Dette gir rom for at jeg som intervjuer, stod mer fritt til å pendle mellom å følge guiden til det å lytte til det intervjupersonen fortalte og følge opp dette. På denne måten kunne intervjupersonen dele sine fortellinger, samtidig som jeg kunne styre samtalen slik at den også var innom de tema som var sentrale for å besvare problemstillingen (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Dette passet meg fordi jeg i intervjuguiden på forhånd hadde formulert spørsmål som ga en retning for de temaene jeg ønsket å berøre (Dalen, 2011). Jeg ville også være tryggere i møte med informantene da jeg hadde forberedt spørsmål. For meg kunne det være utfordrende å ikke ha en guide å følge. I tillegg tenkte jeg at bearbeiding av datamaterialet ville bli noe lettere dersom jeg hadde tematiserte hovedspørsmål i intervjuguiden.

Intervjuguiden

Da jeg begynte å planlegge undersøkelsen, var jeg spesielt faglig nysgjerrig på hvordan det at en eller flere personer stammet kom til syne og hvilke konsekvenser dette fikk for kommunikative situasjoner i familien. Jeg vurderte lenge om jeg skulle gjøre en undersøkelse som hadde en dreining mot en samtaleanalyse, ved bruk av video, hvor jeg så etter for eksempel bruk av blikk, turtaking og bruk av gester (Lind & Sønsterud, 2011). Da jeg istedenfor valgte å bruke intervju som metode, var det fortsatt det kommunikative perspektiv jeg ønsket å fokusere på. Da jeg skrev intervjuguiden var det med tanke på å undersøke om og i tilfelle på hvilken måte taleflytvansken stamming kom til syne og hvilke konsekvenser dette fikk for kommunikasjonssituasjoner i en familie. På tidspunktet jeg arbeidet med intervjuguiden, hadde jeg ikke kommet i kontakt med familien som jeg skulle intervju. Jeg tenkte at jeg skulle intervju alle medlemmene slik at de alle, kunne fortelle om sine erfaringer. Jeg var opptatt av å se om de hadde sammenfallende erfaringer eller ikke, og hva disse erfaringene innebar.

Da jeg skrev intervjuguiden, var jeg klar over at hvor rikt, informativt og beskrivende datamaterialet jeg ville få etter endt intervju, hadde en sammenheng med hvordan jeg stilte spørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2009). Gjennom utformingen av intervjuguiden erfarte

jeg, at mine spørsmål ble snevre og svært ledende i forhold til at jeg forventet å finne at stamming er en kommunikasjonsvanske. Begrepet ”kommunikasjonsvansken stamming” i den foreløpige problemstillingen, ble erstattet med ”Stamming” og forventning om mulige funn ble lagt til side. Jeg reformulerte problemstillingen og var bevisst på at spørsmålene skulle være åpne. På denne måten merket jeg at arbeidet med guiden hjalp meg i større grad og arbeide i tråd med det hermeneutiske fenomenologiske perspektiv hvor en er opptatt av å søke meningsinnholdet, opplevelser og erfaringer til den personen en intervjuer (Kvale, 2001). For å sikre at jeg formulerte spørsmål i tråd med det jeg ønsket å undersøke, hadde jeg hele tiden problemstillingen og temaene jeg ville berøre foran meg (Dalen, 2011). Jeg ønsket å få tak i intervjupersonenes erfaringer knyttet til kommunikasjonshemmingen stamming og hjelpeapparatet.

Det var et mål for meg å lage en intervjuguide som også var lett å bruke under intervjuene. Jeg valgte derfor færrest mulig spørsmål. Disse ble skrevet slik at jeg lett kunne lese spørsmålene under samtalen. Jeg skrev også i parentes det jeg ønsket å få tak i gjennom spørsmålet, som en hjelp dersom jeg under intervjuet ikke visste hvordan jeg skulle følge opp et svar. For å sikre at jeg ville berøre problemstillingens delspørsmål, delte jeg guiden i to: hvordan den enkelte opplevde kommunikasjonshemmingen og hvordan den som stammet og familien hadde fått hjelp til å håndtere vansken (se vedlegg intervjuguid).

Det jeg erfarte gjennom arbeidsprosessen med intervjuguiden, var altså at jeg ble mer tydelig på hva jeg ønsket å finne ut av gjennom undersøkelsen, samtidig som det for meg var en mental forberedelse for gjennomføringen av intervjuene.

Da jeg kom i kontakt med informantfamilien endret jeg intervjuguiden slik at den passet denne familien. Dette innebar at jeg for eksempel på et spørsmål som ”*fortell om stammingen din*” skrev i guiden til kona ”*fortell om stammingen til mannen din*” og tilsvarende for sønnen. Dette for å innstille meg på at det ville bli tre intervjuer. Et intervju med mannen, et med kona og de som foreldre til en sønn som hadde begynt å stamme. Ut fra sønnens alder var det uaktuelt å intervjuer han.

Prøveintervju

Da jeg tidligere ikke hadde erfaring med å intervju, valgte jeg å gjennomføre et prøveintervju. Intervjuet ble gjennomført med ei venninne. Målet var å prøve ut intervjuguiden og lydopptakeren (Olympus, digital voice recorder, ws-812). I tillegg ville jeg øve på å håndtere intervjusituasjonen med å stille åpne, utdypende oppfølgingsspørsmål ut ifra det som ble sagt. Samt få erfaring i om jeg mestret å skape en avslappet og trygg atmosfære samtidig som jeg ledet intervjuet. Egne erfaringer og tilbakemeldinger fra informanten, var nyttig. Den største utfordringen underveis i samtalen var å notere ansiktsuttrykk og gester som hadde betydning for det som verbalt ble sagt.

Intervjuene

Av praktiske hensyn til familien, kom jeg hjem til dem for å gjennomføre tre intervjuer samme dag. Sønnen var ikke hjemme de 3 ½ timene intervjuene pågikk. Etter å ha snakket om løst og fast, informerte jeg om hensikten med prosjektet, hvordan anonymitet ville bli ivaretatt, deres rettigheter til å trekke seg fra undersøkelsen og at de kunne la være å svare på spørsmål. Jeg fortalte at jeg ville intervju de hver for seg, først mannen og så kona, om hvordan fenomenet stamming kom til syne og hvilke konsekvenser det fikk for de som ektepar, og at jeg til slutt ville intervju de sammen om hvordan fenomenet stamming kom til syne og hvilke konsekvenser det fikk for dem som foreldre til en sønn som hadde begynt å stamme. I forkant hadde jeg vurdert hvilken rekkefølge jeg skulle gjennomføre intervjuene, noe Widerberg (2001) anbefaler. Jeg valgte den overnevnte rekkefølgen fordi jeg antok at mannen, hadde erfaringer som kunne være nyttig for meg å kjenne til da jeg intervjuet kona. Jeg mente også at det var hensiktsmessig å gjennomføre intervjuene med fokus på relasjonen mellom mannen og kona, før jeg intervjuet dem som foreldre. Dette fordi at jeg antok at de ville gi meg en bakgrunnskunnskap som kunne være nyttig gjennom intervjuet om sønnen. Jeg var usikker på om jeg skulle intervju mannen og kona sammen eller hver for seg når det var snakk om sønnen. På den ene siden kunne det være nyttig å intervju dem alene, da erfaringene fra hver person ville kommet tydeligere frem. På den andre siden tenkte jeg det var nyttig å intervju dem sammen, da interaksjonen mellom dem kunne bringe fram mer rikholdig informasjon (Kvale, 2001). Det siste argumentet ble utslagsgivende for valget.

Rett før intervjuene forberedte jeg meg ved å memorere hensikten med undersøkelsen og fokusere på at jeg skulle fange intervjupersonenes erfaringer. Jeg sa til meg selv: ”*Lytt etter*

meningen i det som formidles og spesifikke hendelser. Be de fortelle mer og utdype. Husk pauser slik at de får mulighet til å tenke” (Dalen, 2011, Kvale & Birkmann, 2009). Videre minnet jeg meg om : ”Tenk så heldig du er som for lov til å ta del i det viktige de har å fortelle deg, og legg til rette for at intervjuene bli en positiv erfaring for dem.”

Da lydopptak ikke fanger opp bruk av kroppsspråk og gester, hadde jeg på forhånd planlagt å beskrive dette da det er en viktig del av budskapsformidlingen. Imidlertid opplevde jeg det forstyrrende å skrive ned det jeg så av gester, og valgte derfor å stoppe med dette.

Tidlig i hvert intervju, brukte jeg spørsmålene fra intervjuguiden, men erfarte at jeg utover i intervjuene brukte dem relativt lite. Da jeg hadde forberedt meg så godt, mestret jeg å lytte etter det intervjupersonen formidlet og komme med oppfølgingsspørsmål til dette. På denne måten styrte jeg samtalen til å berøre de temaene jeg ønsket, samtidig som jeg fulgte nye temaer som kom fram. Jeg brukte altså guiden som overordnet utgangspunkt for samtalene (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010). Jeg var opptatt av å opptre rolig og lyttende under intervjuet. Dette gjorde jeg ved å ha et taletempo som var noe roligere enn det jeg vanligvis har. Underveis i samtalen brukte jeg lyttesignaler i form av *mm...*, *ja...* Jeg brukte ulike typer oppfølgingsspørsmål som for eksempel: *fortell mer om det, hva tenker du om det, kan du gi eksempel på det du forteller nå.* Jeg brukte oppsummeringss spørsmål knyttet til mening i budskapet for å sjekke om jeg hadde oppfattet riktig; *Opplevde du at du ikke ble ....., er det det du sier noe om...* Eller jeg kunne bruke spørsmål som; *fra litteraturen har jeg lest at ....., er det noe du kjenner deg igjen i.* Denne formen for spørsmål erfarte jeg fungerte bra under intervjuene og jeg syntes intervjupersonene delte rikt av sine opplevelser, erfaringer, refleksjoner og tanker.

Da jeg intervjuet mannen og kona sammen, prøvde jeg å være bevisst på at begge fikk sagt det de ønsket å si. Gjennom dette intervjuet var jeg også opptatt av å stille spørsmål som: *Opplever du det på samme måte som han/hun...Oppfatter jeg deg riktig når du forteller at det er slik... og at du oppfatter at det er slik...* Jeg avsluttet alle intervjuene med å spørre om de hadde mer de ønsket å legge til. Dette spørsmålet gjorde at jeg fikk tak i erfaringer som hadde stor betydning for undersøkelsen. Under intervjuene prøvde jeg å ha en bevissthet om at spørsmålene jeg stilte, ikke var av en slik karakter at det opplevdes for nærgående eller truet intervjupersonenes integritet. Jeg opplevde at samtalene bar preg av at intervjupersonene

hadde noe viktig de ville dele med meg, og jeg håper og tror at jeg evnet å forvalte den tillitten de viste, på en respektfull måte (Thagaard, 1998).

Transkribering

Da jeg kort tid etter intervjuene satt meg ned for å transkribere, stilte jeg meg spørsmålet om hva som var nyttig transkripsjon for min forskning (Kvale, 2001). Det er ikke uproblematisk å skriftliggjøre en muntlig tekst, da muntlig tekst er en dynamisk strøm av ord som oppstår i en her - og - nå - situasjon i en gitt samtalekontekst. En skriftlig tekst er statisk og dekontekstualisert (Lind, 1995). Ved å skrive en muntlig tekst kan den dermed framstå som en usammenhengende og delvis ustrukturert tekst (Kvale, 2001). Ved å transkribere intervjuene ville også det fullstendige lydbilde gå tapt (Lind, 1995). Jeg var opptatt av at intervjupersonenes stemme i størst mulig grad skulle bli ivaretatt også etter transkripsjonen (Dalen, 2011). Jeg valgte derfor å tatt utgangspunkt i diskursanalytisk transkripsjon. Diskursanalytisk transkripsjon benyttes i konversasjonsanalyse der en er interessert i samspillet mellom språklige enheter og konteksten (Lind, 1995). For at den skriftlige teksten i størst mulig grad skulle være autentisk med den muntlige, valgte jeg å transkribere gjentakning av lyder og ord, forlengelser av lyder og blokkeringer, pauser (...) og flyte pauser (ee, øm osv) og utpust. I tillegg tok jeg med følelsesutbrudd og om ytringene ble sagt med viskende eller kraftig stemme. Da jeg transkriberte gruppeintervjuet tok jeg i tillegg med skifte av turer for mannen og kona, overlapping av ytringer og avbrutte ord. Jeg har valgt ortografisk gjengivelse av intervjupersonenes ytringer. Gjennom arbeidet med å transkribere teksten, opplevde jeg det spesielt vanskelig å få med alle lydlige gjentakelse (s-s) og forlengelser (=) i et ord, da det gjennomgående i samtalene forekom relativt ofte og med en viss varighet (Eksempel; s=s-s-s-situ-uasjon, t-t-t-t-t-tror). For å lette transkripsjonsarbeidet, brukte jeg programmet Olympus (pc transcription kit, AS-2400) hvor jeg hadde mulighet til, ved hjelp av pedaler, stoppe og gå tilbake i opptaket. Under transkripsjonen opplevde jeg å få en nærhet til datamaterialet (Dalen, 2011).

3.4 Analyse og fortolkning

Etter at jeg var ferdig med transkriberingen, gikk jeg i gang med å analysere datamaterialet. *"Å analysere betyr å dele noe opp i biter eller elementer"* (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 164). Jeg har i analysearbeidet redusert, systematisert og ordnet datamaterialet med tilstrebelse om at viktig informasjon ikke skulle bli borte. Materialet jeg

satt igjen med etter at transkripsjonsarbeidet var ferdig, var så stort at en systematisering av dette var en forutsetning for det videre arbeidet. Et systematisert materiale var helt sentralt da jeg skulle skaffe meg forståelse for det jeg skulle utvikle fortolkninger av og perspektiver på for til sist kunne besvare problemstillingen for min undersøkelse. (Thagaard, 1998). Gjennom hele analyse og fortolkningsprosessen, har jeg bestrebet å besvare problemstillingen og de operasjonelle spørsmålene.

Arbeidet for å komme frem til det jeg har presentert av funn i kapitel 4, artet seg mer som en sammenhengende prosess enn markerte faser. Allikevel kan reduksjon og systematisering av datamaterialet ses som den første fasen i arbeidet.

Etter at jeg hadde transkribert intervjuene leste jeg gjennom hele datamaterialet for å få et helhetsinntrykk og for å se sammenhenger i det intervjupersonene hadde formidlet ut ifra deres ståsted, noe som er i tråd med en fenomenologisk analyse (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Dette betydde at jeg skrev ned tanker om hva jeg mente mannen hadde fortalt ut ifra å være gift med en kone som ikke stammet og som far til en sønn som hadde begynt å stamme. Det samme gjorde jeg for kona, men da som ektefelle og mor til en sønn som stammet. Jeg prøvde på dette tidspunktet å sette meg inn i de erfaringene de delte og forstå det de formidlet.

Deretter gikk jeg systematisk gjennom intervjutekstene og markerte setninger og avsnitt med temaer, eller koder, jeg mente intervjupersonen omtalte. Flere av disse temaene var hentet fra spørsmålene under intervjuet. Deretter strukturerte jeg datamaterialet slik at teksten som tilhørte samme kode ble samlet. Da jeg gjorde dette, forkortet jeg flere uttalelser til intervjupersonene slik at den egentlige meningen ble sagt med færre ord (Kvale, 2001). Denne meningsfortetningen medførte også at det systematiserte datamaterialet var mer leservennlig enn det som var i transkripsjonen. Jeg beholdt allikevel utsagn som jeg mente var gode for de fenomenene intervjupersonene beskrev. I dette arbeidet falt deler av transkripsjonsmaterialet som ikke hadde betydning, bort.

Deretter gikk jeg i dialog med teksten. Jeg forsøkte å spørre hva datamaterialet kunne gi meg av informasjon for at jeg kunne få kunnskap om det fenomenet jeg undersøkte (Kvale, 2001). Jeg stilte spørsmål som: *Hva er det intervjupersonen har fortalt meg og hvordan kan jeg forstå det de har sagt?* Jeg så etter om det var noen likheter eller forskjeller i det

intervjupersonene hadde sagt og om jeg kunne finne noen mønster i materialet. Jeg så etter noe som utpekte seg spesielt hos den enkelte som ektefelle eller som mor/far. Jeg så da at flere av kodene jeg hadde systematisert teksten under kunne samles i større kategorier. Disse kategoriene ble som samlende overskrifter på det en kunne forvente å lese av datamaterialet som fulgte etter. Datamaterialet ble igjen omstrukturert og på nytt prøvde jeg å meningsfortette det intervjupersonene hadde formidlet. Videre i prosessen prøvde jeg å lese datamaterialet ut ifra et abstrakt nivå, i det jeg søkte å finne begreper som var samlende og forklarende. Jeg endte opp med tre hovedkategorier, hver med tre underkategorier. Analyse- og fortolkningsprosessen min, ligger dermed nært opp til Giorgi sine fem fenomenologiske analysetrinn, hvor intervjuene først leses gjennom for å få en følelse av helheten, bestemme naturlig meningsenheter (koder), tematisere (kategorisere) meningsenhetene slik forskeren tolker dem og ut ifra formålet for undersøkelsen, for til sist å få fram grunnleggende betydninger for fenomenet som undersøkes (ibid). Gjennom hele analyse og fortolkningsprosessen har jeg gått tilbake til råmaterialet (transkripsjonene) og materialet som jeg har bearbeidet i flere omganger. På denne måten har jeg sikret at viktig data ikke har blitt borte underveis. Jeg har hele tiden forsøkt å være tro mot den meningen jeg har tolket at intervjupersonene har formidlet. Jeg har forsøkt å forstå dette ut ifra helheten familiemedlemmene er en del av, slik hermeneutikken fremholder som sentralt (Kvale, 2001).

Validitet, reliabilitet og generalisering

I all forskning stilles det krav til forskeren om å synliggjøre og begrunne de valg som er gjort gjennom hele forskningsprosessen. Det stilles også krav å gi til kjenne den forforståelsen som ligger til grunn før undersøkelsen er gjennomført, da dette kan påvirke resultatene. Grunnen for at forskeren skal synliggjøre dette, er at andre skal kunne være kritiske til forskerprosessen som har ført fram til de resultatene som foreligger. Troverdighet (validitet) og pålitelighet (reliabilitet) er derfor sentrale begreper innenfor kvalitativ forskning (Dalen, 2011). Gjennom å redegjøre for valg av tema, definere sentrale tema og beskrive de ulike fasene i arbeidet, vil jeg hevde at reliabiliteten som er forutsetning for validitet, er ivaretatt.

Jeg har i dette kapitlet skrevet hva jeg har gjort og begrunnelser for valgene gjennom alle ledd i prosjektet. Allikevel kan det være at min manglende erfaring og innsikt i vitenskapelig forskningsarbeid er faktorer som kan gjøre at lesere av denne oppgaven finner svakheter i undersøkelsen.

Undersøkelsen min har vært avgrenset til en familie. Det er derfor umulig å generalisere det jeg har funnet i denne undersøkelsen, til alle familier hvor et eller flere medlemmene stammer. Det har heller ikke vært et mål for undersøkelsen. Generaliseringen fra undersøkelsen har vært knyttet til kunnskap. Gjennom det intervjupersonene har formidlet av sine egenopplevelser, har deres stilltiende kunnskap gått over til å bli eksplisitt kunnskap. Denne kunnskapen kan være nyttig for andre i samme situasjon, og den kan være av betydning for logopeder i møte med en som stammer og deres familie. Dette kalles en analytisk generalisering (Kvale, 2001).

Etiske utfordringer og forskningskritiske blikk på egen undersøkelse

Jeg valgte å gjennomføre et kvalitativt undersøkelse hvor jeg brukte et semistrukturert intervju som metode. Underveis i arbeidsprosessen har jeg møtt etiske dilemmaer i forhold til valgene jeg har gjort. Under intervjuene hvor det var mulighet for oppfølgingsspørsmål, erfarte jeg at intervjupersonene var ulike i forhold til hvor lett de kom på ting å fortelle. Med dette mener jeg at den ene hadde mer på hjertet enn den andre. Det kan også være at dette hadde en sammenheng med at mannen ikke fikk formidlet seg like effektivt som følge av taleflytvansken. Disse ulikhetene gjorde at jeg under samtalen kom på flere oppfølgingsspørsmål til kvinnen enn til mannen. I ettertid er jeg usikker på om jeg klarte å hente fram like mye hos begge intervjupersonene, eller om jeg gjorde urett i mot mannen. Dette er vanskelig å etterprøve, men dersom så er tilfelle, kan det være en mulighet for at det har hatt innvirkning for de funnene jeg har kommet fram til (Thagaard, 1998). Jeg er også usikker på om jeg mistet verdifull informasjon ved at jeg *kun* brukte lydopptak. I ettertid ser jeg at det kunne vært nyttig å ha videoklipp, spesielt fordi mannen brukte mange gester da han formidlet sitt budskap.

Under prosessen med å transkribere intervjuene, var det et mål å få med alt hva intervjupersonene sa og måten de sa dette på. Dette gjorde jeg for at intervjupersonenes stemme skulle ivaretas på best mulig måte. Da jeg i presentasjonen av funnene skulle skrive direkte sitater, så jeg fort at jeg måtte gjøre noen endringer. Her opplevde jeg hvordan muntlig tale som ble skriftliggjort endret sin karakter. Jeg ønsket å redigere sitatene, uten at meningen og stemmen til personen ble borte. Dette var utfordrende spesielt i forhold til sitat fra mannen

som hadde mange repetisjoner og forlengelser av lyder. Her valgte jeg å la få gjentakelser bli stående.

Underveis i arbeidsprosessen har jeg gjort ulike vurderinger og valg. Jeg håper at jeg har gjort de riktige valgene slik at intervjupersonene og deres budskap er blitt behandlet på en god måte sånn at resultatene for denne undersøkelsen kan framstå som troverdig og pålitelig (Kvale, 2001).

Det som svekker resultatene fra undersøkelsen, er at jeg ikke har funnet tilsvarende undersøkelse som jeg kan sammenlikne funn fra. Jeg tenker også at det kunne styrket analysearbeidet dersom jeg hadde drøftet dataene med andre fagpersoner.

4 Presentasjon av funn

Problemstillingen for dette arbeidet, har vært å undersøke hvordan fenomenet stamming gjør seg gjeldende i en familiekontekst når en eller flere av familiemedlemmene stammer. For å kunne finne svar på denne problemstillingen har jeg valgt å stille disse spørsmålene:

1. *Hvordan kommer stammingen til syne og hvilke konsekvenser får dette for kommunikasjonen og relasjonen mellom familiemedlemmene?*
2. *Hva bør logopeder vektlegge i behandlingen for personer som stammer og familien deres? (jf. kap.1)*

Spørsmålene har vært retningsgivende da jeg utformet intervjuguiden, i løpet av intervjuet og i analysen av datamaterialet.

Tabellen nedenfor, viser hoved - og underkategoriene jeg kom fram til gjennom analysearbeidet.

Hovedkategorier	Underkategorier
Erfaringer fra kommunikasjonssituasjoner	Kommunikasjonsstøtte Unngåelsesatferd Valg og reaksjoner knyttet til kommunikasjonssituasjoner
Reaksjoner, holdninger og roller knyttet til det å stamme	Reaksjoner og holdninger som både Ola og Kari har Reaksjoner og roller som utpeker seg hos Kari, kone til en som stammer Reaksjoner som utpeker seg hos Ola og Kari, foreldre til et barn med begynnende stamming
Erfaringer knyttet til hjelpeapparatet	Ola sine erfaringer med logopedisk behandling Kari sin erfaring med og ønsker om logopedisk behandling Foreldrenes erfaring med barnehage og førskoleteam

Tabell 4.0

Dette kapitlet er delt inn i fem delkapitler. Jeg starter med å presentere familien som jeg har undersøkt. Deretter presenterer jeg hver hovedkategori i samme rekkefølge som vist i tabellen over. Det siste delkapittelet er en helhetlig oppsummering av funnene.

4.1 Presentasjon av familien

I dette delkapittelet har jeg valgt å presentere familien jeg har undersøkt. Hensikten er å gi en bakgrunnskunnskap for å forstå dette kapittelet og enkelte momenter i kapittel fem *"Drøfting av funn i lys av teori"*. Av hensyn til anonymiseringen har jeg valgt å sette fiktive navn på familiemedlemmene.

Familien består av ekteparet Kari og Ola som begge er yrkesaktive, og sønnen Martin på 2 ½ år. Både Ola og Martin stammer. Ola har fortalt at den sju år eldre broren hans begynte å stamme omtrent da Ola begynte å snakke, og at faren deres stammet som barn. Ola kan ikke huske annet enn at han selv har stammet hele livet. Stammen varierte etter situasjon og humør. Han stammet mye i perioder og mindre i andre. Ola og Kari beskrev sønnen sin som blid, tålmodig, smart, lærevillig og med godt utviklet språk for alderen. Noen dager etter et sykehusopphold, begynte Martin plutselig å stamme. Det gikk i underkant av en uke fra han begynte å stamme til Kari meldte fra til barnehagen og bad dem om hjelp. Da jeg intervjuet familien, var det gått 3,5 måneder.

4.2 Erfaringer knyttet til kommunikasjonssituasjoner

Jeg har i denne hovedkategorien samlet de erfaringene som Ola og Kari fortalte om, som var knyttet til kommunikasjonssituasjoner. Denne hovedkategorien har underkategoriene *kommunikasjonsstøtte, unngåelsesstrategier og valg og reaksjoner knyttet til kommunikasjonssituasjoner.*

Kommunikasjonsstøtte

I intervjuet spurte jeg spesifikt om Ola og Kari noen gang hadde opplevde situasjoner hvor stammen hadde ført til, at for eksempel Kari tok over ordet for Ola. Dette hadde begge erfart. Ut ifra de eksemplene de fortalte meg, fungerte Kari som en støtte i kommunikasjonen enten for Ola eller for andre deltakere i en samtale. Støtten kunne skje i ulike kontekster og på ulike måter.

De gangene Kari fungerte som støtte for Ola, var knyttet til det å ringe, ved sammenkomster med familiene deres, ved butikkbesøk eller i situasjoner hvor de skulle gjøre avtaler med personer de ikke kjente så godt. Både Ola og Kari fortalte at det ofte var hun som ringte. Dette til tross for at Ola best kjente temaet for samtalen. I samtaler med familien erfarte Kari at Ola fikk støtte i kommunikasjonssituasjonen i kraft at hun var tilstede. Dette ga han trygghet sa hun. Dette fortalte også Ola om, men han spesifiserte det ikke til kun å gjelde sammenkomster med familien. Episoder knyttet til handling i ulike butikker, var det stort sett hun som førte samtalen fordi Ola ikke ville vise at han stammet, sa Kari. I samtale med personer de ikke kjente så godt og hvor en avtale skulle gjøres, ga Kari et eksempel. Transkripsjonssymbolene

i eksemplet skal leses på denne måten: forlenget lyd:=, avbrutt ord: - , fylt pause: e, ø, osv., normal lang pause:... ” Når noen spør om noe så er han sånn:... e= st- ja=..., kans=skje e=m= sk= jeg skal høre med Kari jeg. Jeg må alltid ta over sånne avtaler.”

I tillegg kan han henvende seg til henne gjennom å ”søke blikkontakt” eller at han direkte ber om hjelp for eksempel til å ringe. Det at Kari ringer for Ola, fortalte begge om.

De gangene Kari fungerte som kommunikasjonsstøtte for andre deltakere i en samtale, hadde hun erfart ved butikkbesøk eller på fest. I butikken hadde hun erfart at dersom Ola satte seg seg fast da han skulle si noe, var det ofte at han unnskyldte seg med at han stammet.

Reaksjonen fra butikkansatte kunne være at de sa at dette ikke gjorde noe. Allikevel hadde Kari opplevd at de henvendte seg til henne. I slike situasjoner kunne hun merke at de kunne bli nervøse, føle seg pinlig berørt fordi Ola stammet eller som Kari uttrykte det: ” At de synes det er vanskelig og ikke helt vet hvordan de skal oppføre seg mot han.” Fra fester hadde Kari fått inntrykk av at flere så på Ola som dum fordi han stammet og derfor ikke vil føre samtale med han, men med henne.

Unngåelsesatferd

Underkategorien unngåelsesatferd kom fram da jeg analyserte datamaterialet fra intervjuet med Kari. Hun fortalte om unngåelsesatferden som Ola, sønnen og hun selv brukte i ulike samtalekontekster.

Unngåelsesatferden til Ola, beskrev Kari som ”*uvaner*” han hadde lagt seg til for at det skulle bli lettere å snakke. Denne atferden var knyttet til *pauser* og *prosodi*. Hun fortalte at pausene blir fylt med *snufsing* og *småhosting*. Denne måten å lage pauser på, kunne ofte forekomme i telefonsamtaler for å skjule at han leter etter ord han mestrer å si. I samtale med fremmede hadde Kari lagt merke til at han brukte andre måter å lage pauser. Disse pausene kunne være fylt med *nøling* og *interjeksjoner*, noe hun mente han brukte for å forberede ord han klarte å si. For å demonstrere dette, sa Kari med en langsomt og nølende stemme:

”ja===... jo... men=.... Og så begynner han å si det han skal si.”

Ola stammer ikke når han er sint, engasjert eller later som han er en annen, fortalte Kari. Av og til kunne han bruke *prosodien* fra disse tilstandene for å få fram det han ønsket å formidle.

Kari ga eksempler på at han kunne høres mer sint ut enn engasjert når han snakker. Dette gjorde at lytterne kunne oppfatte han litt fiendtlig og misoppfatte den egentlige intensjonen, mente hun. Kari sier det slik med egne ord: *”Så var det måten han klarte å få det frem på. Ordene kommer lettere ut hvis han hisser seg opp litt, på en måte...”*

Kari sin unngåelsesatferd er *”å koble ut”* for ikke å bli så sliten. Hun kalte det selv for en strategi. Hun bruker strategien for å unngå stammingen for å beskytte seg selv. De gangene Kari brukte denne atferden, var gjerne i de periodene Ola stammet mye og i sammenkomster med familie hvor mange var tilstede. I familiesammenkomster føler Ola seg trygg og da kan stammingen øke, fortalte hun. For å beskrive nærmere en slik situasjon fortalte Kari at hun kunne bli sittende å trekke pusten for Ola når han snakket, noe hun opplevde veldig anstrengende. Selv sa hun: *”Jeg kjenner at jeg blir sliten på hans vegne. Da må jeg jo bare koble ut og tenke på noe annet så jeg ikke tenker på det.”* Av og til når hun hadde koblet ut, merket hun at Ola med blikket søkte støtte fra henne i kommunikasjonen, og *”da må jeg hente meg inn igjen,”* fortalte hun.

Unngåelsesatferden sønnen brukte var å flakke med blikket, titte ut av vinduet og skifte tema når han *”står fast”* i det han skal si. Selv når Kari prøvde å få han tilbake til det opprinnelige temaet, vil han ikke dette. Han fortsetter bare på det nye temaet sitt. Da jeg spurte Kari om hvordan hun kunne se at han unngikk slike vanskelige situasjoner, fortalte hun at hun kunne se det på hele uttrykket og væremåten hans. Hun beskrev:

” ... han blir sånn anspent. Jeg føler at jeg liksom ser fortvilelse i øynene på han... hvorfor gjør jeg sånn her..., kan du få det til å stoppe! Og da unngår jo han å fortelle det han egentlig ville si, fordi han ikke vil sitte i den situasjonen igjen.”

Valg og reaksjoner knyttet til kommunikasjonssituasjoner

Både Ola og Kari opplevde at de i kommunikasjonssituasjoner gjorde valg, som førte til en følelsesmessig reaksjon. Det Ola fortalte av valg og reaksjoner, var i kommunikasjonssituasjoner knyttet til telefonsamtaler. Han fortalte både om mestringsfølelse dersom han ringte selv og skyldfølelse dersom han ba kona ringe. Ola sa: *”I situasjoner så er det jo alltid en enkel vei og en vanskeligere, da burde jeg ta den tungvinte.”* Allikevel valgte han ofte at kona ringte. På ungdomsskolen og videregående hadde Ola angst for å ringe, og han var veldig opptatt av hva de i den andre enden av røret tenkte dersom han stammet. Nå var han

mer opptatt av selve budskapet og mente at angsten var borte. *”Men i og med at jeg spør om hun kan, så da er jo angsten der. Så det går på den mentale styrken.”*

Kari kunne bli irritert over at han ikke ringte selv, og av og til ba hun Ola gjøre det selv. Han beskrev det slik: *”Da må jeg ta telefonene, men hun hadde ikke egentlig behov da å være streng fordi det er jo noe jeg automatisk burde ha tatt meg av....”* I utgangspunktet ønsket han å formidle seg selv. Allikevel gikk det *”litt opp og ned”*, om han ba om hjelp eller ikke. Det var enkelt å velge å spørre henne, fortalte han, og mente han var litt *”sløv på den biten.”*

Det Kari fortalte om valg og reaksjoner, var knyttet til episoder hvor Ola søkte hennes blikkontakt for å få hjelp; når han nølte, når han virket sint og når hun måtte overta samtaler. Valg og reaksjoner knytter seg også til når andre i kommunikasjon med Ola søkte kommunikasjonsstøtte fra henne. Kari fortalte at Ola kunne være veldig nølende når han skulle snakke. Dette førte til at hun overtok samtaler. Hun fortalte: *”Jeg føler veldig ofte at alle rundt oss tror at jeg er sjefen her hjemme.”* Dette opplevdes til tider slitsomt og hun kunne av og til føle seg utslitt. Noen ganger valgte hun å ikke hjelpe han med det han skulle si, men dette var utfordrende når han stod fast og søkte blikkontakt for hjelp fra henne. *”Så er det vanskelig for meg å bare snu og tenke, nei, nei, klar deg selv. Jeg føler liksom at det er litt slemt, spesielt når jeg merker at han blir mere stresset”*, utdypet Kari. De siste årene hadde hun også prøvd å være bevisst på at hun ikke skal fullføre ordene for han *”fordi han ikke gidder.”* Hvis hun allikevel opplevde at hun måtte fullføre, passet hun på at han selv gjentok ordet etterpå slik at han fikk sagt det selv. Dette gjorde hun bare når det kun var de to: *”Jeg vil jo ikke gjøre han flau når vi er ute blant folk, så det er litt sånne hårfine grenser på alt.”*

I episoder fra butikker eller fest, hvor andre henvendte seg til henne når Ola begynte å stamme, kunne hun oppleve at hun ble sint og irritert. *”Jeg tenker at...det er ikke noe verre å snakke med han enn med meg, det er bare det at det tar litt lengre tid.”* Dersom de henvendte seg til henne når det var Ola som hadde begynt samtalen sa hun: *”da prøver jeg liksom å vise de personene som henvender seg til meg at, nei, du får ta det med han...”* Dette kunne hun oppleve vanskelig. *”Det er litt sånn vanskelig hva de personene tenker om meg da når de prøver å henvende seg til meg.”* I situasjoner når han måtte ”hisse seg opp” for å få sagt det han ønsket å si, hadde Kari av og til behov for *”å mildne”* slike situasjoner, mest for å forsvare seg selv. Den måten hun mildnet en slik situasjon på, var å bruke en vennlig og hyggelig stemme når hun svarte dem tilbake.

4.3 Reaksjoner, holdning og roller knyttet til det å stamme

I denne hovedkategorien har jeg samlet funn som knytter seg til reaksjoner på og holdninger til stamme, og hvilke roller Kari eller Ola har i forhold til disse. Noen reaksjoner, holdninger og roller fant jeg både hos Kari og Ola, og noen fant jeg kun hos den ene. Dette resulterte i underkategoriene: *Reaksjoner som både Ola og Kari har*, *Reaksjoner og roller hos Kari, kone til en som stammer*, og *Reaksjoner hos Ola og Kari, foreldre til et barn med begynnende stamme*. Hovedtyngden av funn knytter seg til den siste underkategorien.

Reaksjoner og holdninger som både Ola og Kari har

I denne underkategorien har jeg samlet funn som knyttet seg til akseptering, åpenhet og tålmodighet. Både Ola og Kari snakket om disse verdiene og holdningene.

Akseptering ble knyttet til at Ola stammet og at sønnen hadde begynt å stamme. Ola fortalte at han aldri kom til å få flytende tale, og at han aldri hadde hatt et ønske om å snakke uten å stamme. Da jeg spurte om han opplevde stamme som en kommunikasjonshindring svarte han nei. Han sa: *"Du gjør stamme til noe du kan godta og tolerere og leve med. Det er jo mer tilfelle for min del."* Kari bekreftet dette.

Kari aksepterte at Ola stammet. Da de ble sammen fortalte hun: *"Jeg var glad i ham jeg. Det at han stamma gjorde ikke noe."* Andre utsagn: *"det er jo sånn han er"*, *"jeg har jo valgt å leve med det..."*, *"Jeg angret jo ikke et sekund heller."*

Da jeg intervjuet Ola og Kari hver for seg, kom det fram at uansett om en stammet eller ikke, hadde de like mye rett til å bli hørt. Ola opplevde dette hjemme under oppveksten. Her opplevde han at foreldrene hans ga han tid og lot han snakke ferdig. Kari fortalte at hun av og til opplevde at det var situasjoner hvor ikke Ola fikk si alt han ville si. Hennes holdning til dette var: *"... han har like mye rett til å fortelle det han vil han og... og også få oppmerksomhet for det han vil si..."* Det eneste som kreves, mente hun, var mer tålmodighet og tid hos de som lytter. Denne samme holdningen viste Ola og Kari overfor sønnen. Kari sa: *"...han skal vite at han blir hørt..."* Dette kom til uttrykk ved de ga han oppmerksomhet når han snakket og gjentok ord han kunne stamme på, slik at sønnen kunne høre at de forstod han selv om han stammet.

Gjennom det Kari og Ola fortalte om at sønnen har begynt å stamme, tolker jeg at de aksepterer dette. I tillegg til eksempelet over om å bli hørt, var det viktig for Kari å fortelle resten av familien at sønnen hadde begynt å stamme. Hun ønsket at de skulle møte han med en aksepterende holdning, ved at de kunne si: *"ok da... da stammer han."* Det at Ola har akseptert sin stamming så godt, trakk Kari fram som betydningsfullt. Hun ønsket at sønnen skal takle det like bra som faren.

Både Ola og Kari fortalte at de snakket åpent om det at Kari fungerte som en støtte i kommunikasjonen for Ola. Samtidig snakket de ikke om alt, som for eksempel at Kari kunne bli sliten i de periodene han stammet mye og at det kunne være krevende. Overfor sønnen ønsket begge at det skulle være en åpenhet om det å stamme.

"Det kommer til å bli en del av Martin sitt liv, men det skal ikke være noe farlig del, det skal være en naturlig ting. Dersom noen plutselig skal begynne å mobbe han, så vet han at det er noe, det er noe spesielt med han. Men det trenger ikke å være noe negativt så lenge han ikke gjør det til noe negativt" (Kari).

Ola opplevde at Kari var tålmodig og *"helt eksemplarisk"*, som han sa. Kari fortalte at hun prøvde å være tålmodig. Allikevel var ikke dette alltid like enkelt for eksempel hvis de diskuterte, eller hun følte seg sliten. Hun sa:

"Jeg har sikkert noen ganger mindre tålmodighet, hvis det er en periode han stammer veldig. Jeg tenker at ... oh...kan du ikke bli ferdig med det du skal si. Men da må jeg liksom ta meg selv i at.... Jammen du vet jo at det ikke går."

Reaksjoner og roller som utpeker seg hos Kari, kone til en som stammer

Kari, ektefelle til en som stammer, hadde andre følelsesmessige reaksjoner og roller enn det Ola hadde. De følelsesmessige reaksjonene knyttet seg til stammingen. Samtidig ga hun uttrykk for å ha, slik jeg tolker det, en indre konflikt. Utsagn som beskriver dette var:

"Jeg blir sliten av det", "jeg får mest vondt på hans vegne" og "jeg blir irritert på folk som ikke tar han seriøst", "jeg burde jo egentlig ikke bli sliten av det, fordi det er ikke jeg som sliter med stammingen. Så det er litt sånn..., har jeg lov til å være sliten av det?"

Kari fortalte at grunnlaget i forholdet mellom henne og mannen var kommunikasjon. Samtidig kom det fram at de ikke snakket om alt, som disse indre konfliktene. Jeg tolker dette at hun var usikker på grenseoppgangen for hva han skulle få vite og ikke. Hun sa: *"Jeg vil jo på en måte heller ikke at han skal føle at stammingen er en byrde."* Da jeg spurte henne om

hun ønsket å kunne snakke med noen om sine følelsesmessige reaksjoner svarte hun et klart: ”JA!”

Gjennom analysearbeidet fant jeg at Kari fortalte om situasjoner der hun tok roller som forsvarer og beskytter for mannen sin. Av andre kunne hun få en rolle som sjefen hjemme. Allikevel var det en annen rolle som utpekte seg. Det var hjelperrollen. Hun fungerte som en hjelper i kommunikasjonssituasjoner. Hun følger opp mannen sin slik at han kunne oppnå mindre stamming. Hun fortalte at hun hadde søkt på nettet for å finne øvelser, men at det var vanskelig å vite hva som ville hjelpe han. Hun fortalte også at hun kunne si til han: ”*Nå må du bare ta en halv time, og så må du øve på det du kan.*” Hun hadde også oppsøkt et miljø hvor både Kari og Ola kunne finne andre i samme situasjon som dem. Kari fortalte at hun trodde dette miljøet kunne være til hjelp for alle i familien. I og med at Ola hadde stammet hele livet, mente Kari at det å stamme var blitt normalen for han, selv om dette ikke er normalen for andre. Kari har vært den i forholdet som har lyttet til en som stammet. I det nye miljøet kunne Ola erfare hvordan hun hadde det hele tiden. Her kom Ola til å snakke med andre som stammet, og ikke bare sin bror. Kari fortalte at da måtte han: ”*..lære seg hvordan det er å ha tålmodighet og virkelig lytte til hva folk sier.*” Allikevel uttrykte hun usikkerhet om det var rett av henne å bestemme at han skulle være med.

Reaksjoner som utpeker seg hos Ola og Kari, foreldre til et barn med begynnende stamming

Jeg har i denne underkategorien valgt å samle det som knyttet seg til erfaringene Ola og Kari har fått gjennom de tre månedene sønnen har stammet. Gjennom samtalen med Ola og Kari i fellesskap, var det Kari som fortalte mest om egne og felles tanker, følelser og opplevelser. Da jeg snakket med henne alene, hvor primærfokuset var hennes erfaringer i kontekster knyttet til taleflytvansken til Ola, fortalte hun også om sønnen. I den videre presentasjonen har jeg valgt å ikke skille mellom disse to intervjuene da det ikke har betydning for det som kom fram i analysen. I denne underkategorien har jeg samlet de første reaksjonene foreldrene hadde da sønnen begynte å stamme, at de lette etter årsak til at han begynte å stamme og forklaring på hvorfor sønnen bare stammet hjemme. Jeg har samlet foreldrenes reaksjoner i møte med andre sine holdninger og meninger, og at de fant det positive i at sønnen startet å stamme som 2 ½ åring.

De første reaksjonene foreldrene hadde da sønnen begynte å stamme, var ulike. Kari var alene den dagen sønnen begynte å stamme og de tre påfølgende dagene. Den første reaksjonen hos Kari var at hun umiddelbart søkte informasjon på nettet for å finne ut om det var barnestotring eller barnestamming. Da hun beskrive egne reaksjoner for meg, begynte hun å gråte:

”Jeg knakk sammen. Det vondest når jeg leste det, det var på en måte å få det bekreftet at, jo, han stammer. Jeg gråt masse. Det var ordentlig vondt. Så tenkte jeg, jo, du har sikkert lov til å være frustrert, men nå må du bare være den sterke som løser det på en måte.”

Det gikk tre dager fra sønnen begynte å stamme, til Kari fortalte Ola om dette. Jeg oppfattet det slik at hun ønsket å beskytte han. Hun sa: *”Jeg følte veldig når jeg da fortalte Ola dette, at jeg måtte si det på en måte at han ikke følte seg skyldig.”* Reaksjonene til Ola var at de måtte få hjelp. Kari uttrykte glede over at begge tenkte det samme. To dager senere sa hun fra til barnehagen om at sønnen hadde begynt å stamme.

Da jeg spurte Ola hva han tenkte da sønnen hadde begynt å stamme, sa han sakte:

”Det var litt sånn, t-teit da for hans del. Ja skal, skal han også begynne å s-s-stamme også, liksom i-i-ikke bli kvitt det...sånn at jeg t-t-tenkte at det var litt dumt da, på hans vegne.”

Allerede før de fikk barn hadde de snakket om sjansen for at barnet kunne begynne å stamme på grunn av arvelighet. Da Kari ble gravid hadde Ola reagert slik, fortalte Kari: *”Tenk om barnet vårt begynner å stamme! Tenk om jeg ikke klarer å snakke med barnet mitt fordi jeg stammer!”*

Det kom fram at Ola og Kari lette etter årsaken til hvorfor sønnen begynte å stamme og forklaring på hvorfor han bare stammet hjemme og ikke i barnehagen. De laget seg hypoteser, prøvd å konkludere og de ransaket seg selv om de kunne ha gjort noe galt. De hadde behov for kunnskap.

Kari fortalte at hun har lest på nettet at stamming kunne begynne i alderen 2-5 år, være arvelig og utløses av en traumatisk opplevelse. Selv om foreldrene uttrykte usikkerhet i hva som utløste stamming hos sønnen, sa de: *”Det var mest sannsynlig en traumatisk opplevelse for han å være på sykehuset.”* Selv om de trodde at stammingen skyldtes denne opplevelsen, ransaket de seg selv for å se om de hadde gjort noe galt som førte til at sønnen hadde begynt å stamme.

Kari hadde lest at barn som stammet hadde foreldre som snakket fort. Siden hun selv snakket fort tenkt hun mye på om hun kunne ha skyld i stammingen. De fortalte også at de hadde tenkt at kanskje de ikke hadde vært tydelig i kommunikasjonen da de snakket med sønnen, at de ikke hadde klare regler hjemme, eller om de hadde kranglet eller kjeftet for mye foran han. Ola sa med en stemme jeg opplevde som oppgitt:

”Vi har gått over alle disse tingene og spurt oss selv er det noe vi gjør galt? Men vi kommer ikke fram til noe vi har gjort for å gjøre at han skal begynne å stamme. Så det kan ikke være at han har fått noen traumer hjemme i fra heller.”

Foreldrene hadde også tenkt at om sønnen ikke hadde begynt å stamme etter sykehusbesøket, kunne han ha begynt å stamme når han begynte på skolen, eller at han aldri hadde begynt.

Foreldrene fortalte at sønnen stammet bare hjemme og ikke i barnehagen. De lagde forklaringer på hvorfor det skjedde. En av forklaringen var at sønnen skjulte stammingen sin gjennom å være en klovn i barnehagen noe også broren til Ola hadde gjort på ungdomsskolen, utdypet Kari. En annen forklaring var at sønnen kanskje anstrenger seg mer i barnehagen enn hjemme, også fordi han var inne i en alder hvor flere ord var vanskelig å oppfatte av andre.

Hun sa:

”Jeg tror Martin har funnet sin plass ved at han må være en tullegutt, og kanskje det er derfor han liksom skjuler det bort. Hjemme så får han ikke vært den tulle gutten, for vi veit hvem han egentlig er. Kanskje Martin tror, at stammingen hindrer han i at de forstår, og at han derfor anstrenger seg mer? Mens hjemme så skjønner vi alt han sier om han stammer eller ikke.”

I møte med familie og barnehage opplevde foreldrene det utfordrende da de møtte forklaringer og holdninger som: *” Han er jo i perioden, han hermer etter pappa... ”*, *”...det er sånn barnestotring... ”*, *”...jaja, pyttpytt, da får vi bare se det an da.”* Spesielt ga Kari uttrykk for at hun ble irritert, sint og frustrert. Grunnen for at foreldrene reagerte som de gjorde, tolket jeg som uttrykk for at de opplevde at familie og barnehage ikke tok sønnen sin ikke - flytende tale på alvor. Foreldrene hadde funnet informasjon på nettet og ut ifra dette mente de at det var sannsynlig at sønnen stammet. I tillegg fortalte Kari at hun kjente igjen mange likhetstrekk mellom talemåten til Ola og sønnen. Kari beskrev sønnen sin stamming som *”mini Ola.”* I disse møtene med andre, tolket jeg at spesielt Kari forsvarte sin antakelse om at sønnen virkelig stammet, var riktig. Når andre mente at sønnen hermet etter pappen sin mente Kari dette ikke var riktig: *” for da ville han jo ikke hermet når Ola ikke var hjemme.”* Hun hadde sett at Ola stammet lite foran sønnen, fordi han anstrengte seg mye. Når andre mente at

det bare var barnestotring, mente Kari noe annet. Hun hadde lest på nettet at ved stotring ble deler av ord eller hele ord gjentatt. Dette gjorde ikke sønnen. Han stammet på lyder slik Ola gjorde.

Foreldrene uttrykte at de ikke var sikre på om stammingen vil gå over eller ikke. Allikevel hadde de valgt å handle som om han stammingen ikke ville gå over. Dette gjorde de for at sønnen tidligst mulig skulle få hjelp. De gangene de møtte en ”vente – og –se” – holdning fra barnehagen fortalte Kari at hun følte de ikke tok det på alvor, noe hun opplevde frustrerende. Den samme holdningen viste moren til Ola, noe som gjorde at Kari forstod bedre: *”Hvis det er sånn holdning hun har hatt opp gjennom oppveksten til Ola, så skjønner jeg at han har slitt lenge,”* sa hun. Kari ville ikke at stammingen skulle bagatelliseres.

Når Ola og Kari møtte meninger og holdninger, som var ulik deres egen, blir de usikre om de handlet rett.

”Det er litt sånn der... jeg vet ikke helt hva jeg skal tenke da” (Ola).

”Nå må vi tenke at det ikke går over, for at vi kan gjøre noe med en gang. For hvis vi gjør noe, så kan det kanskje gå over. Men hvis vi ikke gjør noe, så vil det jo bare utvikle seg” (Kari).

Da jeg intervjuet foreldrene begynte de å snakke om det positive ved at sønnen hadde begynt å stamme i en alder av 2 ½ år, enn om det hadde skjedd i overgangen til skolen. Det positive ved at sønnen begynte å stamme så tidlig, var knyttet til argumentene: at han ikke visste om noe annet, at han fikk større sjanse til å utvikle trygghet og selvtillit fordi han vokste opp med det, at de rundt han kjente han som en som stammet og at hans egen trygghet som en som stammet påvirket andres trygghet i møte med han. De mente også at når han nå var så ung var det mulighet for å gjøre noe med stammingen.

Dersom sønnen hadde begynt å stamme i overgangen til skolen trodde foreldrene det kunne blitt en stor påkjenning og en vond periode for han: *”Kanskje han ville fått dårligere selvtillit fordi folk begynte å se rart på han, eller at han kanskje ble usikker på seg selv og hvorfor det skjedde.”*

Etter at sønnen begynte å stamme, fortalte foreldrene om at de hadde endret synet på hva som ville være det beste for sønnen sin fremtid. Tidligere var det viktig for foreldrene at sønnen skulle få velge venner selv ved å begynne på en stor skole. Nå ønsket de sønnen inn på liten

skole fordi de trodde at faren for å bli mobbet ville være mindre. Foreldrene mente at det var større toleranse blant elevene på små skoler, og at elevene måtte være venner med hverandre fordi de var så få. Begge foreldrene hadde gått på liten skole. Imidlertid var det spesielt Ola sin erfaring med å ikke bli mobbet på skolen som ble trukket fram. De ønsket at sønnen skulle utvikle samme trygghet som Ola hadde gjort gjennom skoletiden.

4.4 Erfaringer knyttet til hjelpeapparatet

Jeg har i denne hovedkategorien samlet de erfaringene Ola og Kari fortalte om som gjaldt hjelpeapparatet. Underkategoriene er *Ola sine erfaringer med logopedisk behandling*, *Kari sin erfaring med og ønsker for logopedisk behandling*, og *foreldrenes erfaringer med barnehage og førskoleteam*.

Ola sine erfaring med logopedisk behandling

Ola fortalte at han hadde fått behandling hos to ulike logopeder. Den ene fra første klasse og ut barneskolen, og den andre fra ungdomsskolen og fram til andre året på videregående. Tre år senere, et halvt år før bryllupet til Ola og Kari, ble denne logopeden oppsøkt på nytt. Da fikk han hjelp fram til bryllupet. Hos begge logopedene hadde han fått behandling ukentlig.

Det kom fram at Ola sine erfaringer med logopedisk behandling, knyttes til at logopedene hadde to ulike tilnæringsmåter som ga ulik effekt. Han mente at fokus på både det fysiske og psykiske i stammebehandling var viktig, samt at familieinvolvering kunne være nyttig.

Videre mente Ola at logopeden fra barneskolen ikke hjalp han. De spilte kun spill og øvde på høytlesning. ”Hun turte ikke å gå utenfor de rammene som hun hadde”, sa Ola. Den andre logopeden beskrev han som ”alternativ”. De tiltakene hun brukte for å hjelpe Ola, omfattet teknikker for å få kontroll over stamming og pust, avspenningsøvelser, artikulasjonstrening og taleflytøvelser som å snakke i kor og bevisstgjøring av blick og kroppsholdning under samtaler. Hun fokuserte på mestring og suksess, at han skulle være trygg på seg selv, og trygg i vanskelige situasjoner. Hun mente at det var viktig at han gjorde ting han syntes var vanskelig. Ola fortalte at han på ungdomsskolen hadde stor angst for å ringe, derfor måtte han ringe flere telefoner hver gang han var hos henne. Da han begynte hos denne ”alternative” logopeden var hun ”sjokkert over at stammingen ikke hadde blitt bedre.” Det å få en annen

logoped enn hun fra barneskolen, beskrev Ola som *"et vendepunkt."* *"Hun er grunnen til at jeg har fått bedre, altså holdning og et bedre, ja syn da på stammingen."*

Jeg spurte Ola hva han syntes var det viktigste å formidle til logopeder ut ifra sin erfaring. Han svart at de måtte tørre å gå utfor rammene, være alternativ og ha like mye fokus på det fysiske som det psykiske. *"Det er jo ikke noe galt med, ja...verken pust eller taleorganene vanligvis, så alt er jo liksom inni her da..,"* understreket han og pekte på hodet sitt. Den psykiske dimensjonen ble også fremhevet da han i voksen alder på nytt gikk til den *"alternative"* logopeden et halvt år før han giftet seg. Før han gikk til det skrittet å kontakte henne, hadde han lenge vært inne i en periode med mye stamming. Han var veldig frustrert over at han ikke fikk sagt det han ville si. Han fortalte fortrolig at han aldri hadde vært så langt nede før. Han mente også at talen han skulle holde i bryllupet gjorde han frustrert. Den utløsende faktoren for at logopeden ble kontaktet, var at han kastet ting i gulvet i frustrasjon over å ikke få sagt det han ville i en diskusjon mellom han og Kari. Da vi hadde avsluttet intervjuet begynte han å fortelle om denne episoden som opplevdes vanskelig. Han trengte, som han sa: *"litt hjelp til å komme meg opp av den dalen."* Det som da var sentralt for han å formidle var: *"Hun fungerte mere som en psykolog da enn en logoped. Ja, det var godt da, å liksom ha en annen jeg kunne ta opp ting med, enn Kari."* Det at han tok opp dette i avslutningsfasen, tolket jeg som at han syntes det var viktig at dette aspektet kom fram.

Ola hadde en erfaring med at familien var involvert da han var 10 år. Ola var på opphold ved et logopedisk senter, hvor foreldrene hans vekslet på å delta. Oppholdet opplevdes ikke nyttig. Familien kunne kanskje vært mer involvert på denne tiden mente Ola, men det var en balansegang på graden av involvering. Hvis det ble for mye involvering, *"blir det nesten som en byrde det òg,"* sa Ola. Han opplevde at foreldrene hadde vært sånn man skal være, uttrykte han, ved at de hjalp hvis han stod fast, var tålmodige, ga han tid og venta. På spørsmålet om han syntes det hadde en verdi at familien var med inn i behandlingen for en som stammet, sa Ola: *"Ja, det har jo mye å si, å ha de rundt deg da, som støtteapparat. Så, ja, jeg vil si det at, det er ganske vanskelig, ja altså, kjempe en kamp bare når man er en."*

Kari sin erfaring med og ønsker for logopedisk behandling

I løpet av de årene Kari hadde vært sammen med Ola, hadde hun kun erfaring med logopedisk behandling fra perioden rett før bryllupet. Kari fortalte om samme episode som Ola. Dette var

en episode som opplevdes vanskelig for begge. Det var hun som kontaktet logopeden for han. Jeg har her samlet det som omhandlet denne perioden. Kari sine erfaringer med og ønsker for logopedisk behandling var knyttet til det å hjelpe mannen sin slik at stammingen skulle bli mindre og at hun ble inkludert i behandlingen.

Da Ola hadde vært hos logopeden fire ganger, inviterte Kari seg selv til å være med Ola. Dette var greit for både Ola og logopeden. Kari ønsket å være med for å se øvelsene de gjorde, slik at hun kunne gjøre det lettere for Ola hjemme. Imidlertid fortalte hun at: *”Det ble liksom med den ene gangen. Akkurat den gangen, følte jeg det var veldig bra, og jeg var veldig engasjert.”* Ola fortsatte hos logopeden i fem måneder til uten at Kari ble med. Hun fortalte at det var en stor forskjell på opplevelsen til Ola om å mestre i logopedtimene og hva hun observerte av framgang hjemme. Da hun spurte Ola om hvordan det hadde gått hos logopeden, svarte han at det gikk kjempebra. *”... og det gikk kjempebra når han var hos logopeden, men det gikk jo ikke bra hjemme...”* sa Kari. Hun fortalte da at hun hjalp Ola ved å passe på at han gjorde øvelser han hadde lært hos logopeden, hjemme.

Da jeg spurte Kari om det hadde vært bedre om logopeden inviterte henne til å være med Ola, svarte hun:

”Ja, ... det hadde vært bedre... Jeg hadde følt at jeg var mer inkludert da. Fordi det ble en stor del av livet mitt, i hvert fall i den perioden... hvor det da var veldig mye... det var VELDIG mye stamming... og da, altså bare det å .... altså vise at ...vi kan hjelpe deg også, sånn at du kan hjelpe han.”

Det å bli invitert til å delta hadde vært positivt på flere måter mente Kari:

”Om en logoped hadde liksom tatt... tak i de aller nærmeste, så tror jeg det hadde vært veldig nyttig. Bare det å få informasjon om hva man kan gjøre hjemme, hva jeg kan hjelpe til med, hvordan jeg kan bidra. Bare det å få litt... litt veiledning.”

I tillegg kunne hun selv fått fortalt at det å være gift med en som stammet kunne være slitsomt. Det hadde hjulpet veldig om hun kunne fått en bekreftelse på at hennes reaksjoner var normal. Det å få snakket med logopeden alene hadde vært greit av og til, sa hun. Kari mente at hun la merke til andre ting når Ola snakket, enn det han gjorde selv (for eksempel host, snufsing). *”Så det hadde kanskje vært fint for en logoped å vite at, veldig mange stammere finner seg... finner sånne lure metoder, lure triks.”*

Foreldrenes erfaringer med barnehage og førskoleteam

Da foreldrene oppdaget at sønnen hadde begynt å stamme, varslet de barnehagen med en gang. Dette gjorde de for å få hjelp så tidlig som mulig slik at sønnen skulle få hjelp for sin stamming og for å forebygge vedvarende stamming.

Barnehageansatte fikk veiledning og begynte. Når observeringsperioden er over skulle barnehagen og førskoleteamet ha et evalueringsmøte. Da jeg intervjuet foreldrene hadde det gått 3,5 måned siden de hadde meldt fra til barnehagen. I denne perioden fra foreldrene hadde meldt fra om sønnen sin stamming, til jeg intervjuet dem, opplevde foreldrene frustrasjon og bekymring. De opplevde at de ikke ble tatt på alvor, og derfor søkte de råd og kunnskap andre steder. Disse funnene samlet jeg i denne underkategorien som jeg har kalt *foreldrenes erfaringer med barnehage og førskoleteam*.

Frustrasjonen til foreldrene, knyttet seg til flere forhold. De var frustrert over at personalet som ikke hadde erfaring med stamming, observerte sønnen i barnehagen. Dette var en arena han ikke stammet. Videre opplevde foreldrene at tiden gikk uten at de fikk hjelp, og de ikke visste hvem de skulle spørre når barnehagen ikke kunne hjelpe dem.

Det var Kari som hentet de fleste dagene i barnehagen. Hun spurte ofte om de hadde hørt noe stamming gjennom dagen. Da de svarte at de kanskje hadde lagt merke til dette en gang, sa Kari og hørtes fortvilet ut "*...og da blir jeg ennå mer frustrert fordi, så fort han kommer hjem, så er det jo hele tiden.*" Hun hadde fortalt barnehagen at sønnen stammet hjemme, men observasjonssted ble allikevel ikke endret. "*Så det er der problemet ligger, at han ikke stammer i barnehagen, men hjemme.*" Til tross for at Kari og Ola hadde meldt til barnehagen med en gang, fikk de ikke hjelp eller vite når ting skulle skje. Dette var frustrerende. Kari uttrykte med en stemme jeg oppfattet som fortvilet: "*Jeg ville at det skulle skje med en gang, og nå bare går jeg og venter på at de skal gjøre noe. Jeg føler egentlig at vi bare venter på å få vite hva de vil gjøre videre.*" De formidlet at de opplevde å ikke bli tatt på alvor.

Foreldrene visste ikke hva de skulle gjøre for å få den hjelpen de hadde behov for. Kari hadde vurdert om hun skulle kontakte helsestasjonen eller fastlegen, men fortalte at hun var redd legen også ville be noen om å observere. Hun hadde også vurdert om hun skulle være i barnehagen for å framprovosere stammingen slik at personalet virkelig fikk sett. Sønnen stammet mest når han var sammen med Kari. Kari fortalte at det var vanskelig å vite hva som

var lurest å gjøre for å få hjelp. Hun sa med en stemme jeg opplevde som oppgitt: *”...det er ingen jeg kan spørre om det, på en måte...”*

Det at tiden gikk uten at de fikk hjelp, bekymret foreldrene da sønnen var inne i en viktig språkutviklingsfase og en fase hvor et grunnlag ble lagt, fortalte de. Hvilket grunnlag de tenkte på, kom ikke fram fra datamaterialet. Førskoleteamet som skulle skrive rapporten fra observasjonene hadde ikke innhentet informasjon fra foreldrene. *”Jeg veldig bekymret for at det i den rapporten skal stå at det ikke er grunnlag for å følge opp videre”*, uttrykte Kari med bekymret stemme.

Kari og Ola var enige om at Kari var mest bekymret for sønnen sin stamming, og det faktum at de ikke fikk hjelp. Dette trodde de kom av at Kari var mest sammen med gutten og så hvordan han strevde. Kari trodde at Ola ville hatt større bekymring dersom han hadde blitt hjulpet tidligere for sin stamming. Det at Ola ikke visste om noe annet enn det å stamme, trodde de også kunne ha en innvirkning på at han var mindre bekymret.

Både Ola og Kari formidlet til meg at de ønsket det beste for sønnen sin. Kari sa: *”Jeg vet hvor fælt Ola sliter i perioder, så vil jeg ikke at Martin skal ha det sånn. Det er vel derfor jeg altså er oppsatt på å ta tak i det.”* I barnehagen ble hun møtt på denne måten: *”...det er jo bare å se an. Du trenger ikke å være så hysterisk med en gang.”*

Det at foreldrene opplevde å ikke få hjelp, gjorde at de oppsøkte forening og nettsteder hvor de kunne møte andre familier i samme situasjon. Her håpet de å få mer informasjon og råd om stamming, og hva de kunne forvente fra barnehagen. Da jeg spurte foreldrene om de hadde blitt tilbud logopedisk hjelp, svarte de nei.

Foreldrene opplevde det belastende å være i den situasjonen de var i. Da jeg spurte Ola og Kari hva de kunne ønske barnehagen og førskoleteamet hadde gjort, var de samstemte i svaret. De ønsket at de hadde tatt kontakt og forklart hvorfor det tok så lang tid og hvordan prosessen framover ville være. De ønsket de kunne fått hjelp fra noen med erfaring, som kunne fortelle foreldrene hva de kunne gjøre for å hjelpe sønnen.

4.5 Oppsummering

Jeg ønsker å oppsummere dette kapittelet med tre utsagn som sier noe om de tre kategoriene jeg har fokusert på:

Erfaringer med kommunikasjonssituasjoner:

”Av og til da, så er det ofte at jeg, henvender meg til Kari da, som når jeg for eksempel står veldig fast.” (Ola).

”Når han da søker blikkontakt med meg, og jeg ser at han står fast, så er det vanskelig for meg å bare snu og tenke, nei, nei, klar deg selv. Jeg føler liksom at det er litt slemt, spesielt når jeg merker at han blir mere stresset.” (Kari).

Reaksjoner, holdninger og roller knyttet til det å stamme:

”Du må gjør stamming til noe du kan godta og tolerere og leve med. Det er jo mer tilfelle for min del.” (Ola).

” Det er krevende for den som bor sammen med de. Det påvirker. Jeg visste aldri noe om stamming før jeg møtte Ola... og nå føler jeg, altså det er en del av mitt liv også....” (Kari).

”Det å se frustrasjonen i barnet ditt, som sitter å har det vondt og ikke får fram det han skal si (...) det er fryktelig vondt å ikke kunne hjelpe han.” (Kari).

Erfaringer knyttet til hjelpeapparatet:

”Logopeden må liksom være villig til å gå utafør de rammene de egentlig skal holde seg til, og ha like mye fokus på det fysiske og det psykisk.” (Ola).

”Om en logoped hadde liksom tatt... tak i de aller nærmeste, så tror jeg det hadde vært veldig nyttig.”(Kari)

” Jeg kunne bare ønske noen kunne gi meg et papir som sier; slik går du frem. Det hadde vært så mye letter enn å prøve å finne ut selv.” (Kari).

5 Drøfting av funn i lys av teori

I kapittel 4 presenterte jeg tre hovedkategorier, hver med tre underkategorier. Jeg har i dette kapitlet drøfte funnene i all hovedsak i lys av teori fra kapittel 2; *teoretisk forankring*, men jeg har også brukt annen teori og undersøkelser som har vært relevant. Kapitlet har tre delkapitler. Her vil resultatene fra hovedkategoriene bli drøftet, som avsluttes med en delkonklusjon.

5.1 Erfaringer knyttet til kommunikasjonssituasjoner

Funnene i denne kategorien viste hvordan fenomenet stamming på ulike måter kom til syne og gjorde seg gjeldende i kommunikative situasjoner. I underkategorien *kommunikasjonsstøtte* hadde både Ola og Kari sammenfallende erfaringer om at det kun var Kari som ga støtte til Ola eller en annen deltaker i en samtale. I *unngåelsesstrategier* fant jeg at alle tre i familien hadde strategier. Dette ble likevel bare fokusert på i intervjuet med Kari. I underkategorien *følelser og valg knyttet til kommunikasjonssituasjonen*, fortalte både Kari og Ola om sine erfaringer.

Erfaringer knyttet til kommunikasjonssituasjoner for Ola og Kari

I kommunikasjonssituasjoner hvor både Ola og Kari var deltakere, kom det fram at fenomenet stamming kom til syne og gjorde seg gjeldende på ulike måter og i ulike grader.

De gangene Kari ga kommunikasjonsstøtte til Ola i form av å overta samtaleturen for han, ble dette gjort gjennom signaler. Ved at Ola ga Kari signal i form av å "søke blikkontakt", nøle eller ha lange pauser ved oppstart av eller midt i en samtale, kunne dette være potensielle turskiftepunkter. Kari oppfattet signalene og overtok for Ola (Lind, 2005). Det kan hende denne "forespørselen" om støtte fungerte på denne måten, fordi de som mann og kone kjente hverandre så godt. Også andre deltakere i en samtale kunne gi signaler til Kari om å få støtte. Ut ifra et samtaleanalytisk perspektiv kan behovet for støtte forstås på flere måter.

For det første kan funnene fra kommunikasjonsstøtte forstås ut ifra at Ola kan ha vært *sensitiv for ytre ikke-verbale signaler* (for eksempel blikk, og øyeåpningsgrad) fra en lytter i samtalen, som reagerte på hans ikke-flytende tale. Det kan også være at Ola var sensitiv for lytterens reaksjoner på å ikke innfri de krav som forventes av han i en samtale. For det andre

kan det være en mulighet for at Ola var *sensitiv* for egne *indre signaler*. Sensitiv for at han ikke i tilstrekkelig grad oppfyller krav om å fylle sin tur i forhold til progresjon i sitt bidrag og/eller at det ikke gikk raskt nok (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007, Pierre, 2012). For det tredje kan kommunikasjonsstøtten forstås som unngåelsesatferd (Guitar, 2014).

Deltakere i en samtale vil i større eller mindre grad være *sensitiv* for *ikke -verbale signaler* fra en lytter. For Ola, som har en taleflytvanske, kan han ut ifra erfaring ha utviklet en ekstra sårbarhet for lytterens responser (Lind & Sønsterud, 2011). Dette kan innebære at han under en samtale fanger han opp lytterens reaksjoner på sin ikke - flytende tale.

Kari fortalte at hun fungerte som en trygghet for Ola når de var sammen med familien. I butikker eller i andre sammenhenger hvor det var fremmede, overtok hun ordet eller hun førte samtalen. Det kunne også forekomme at andre henvendte seg til henne for eksempel ved bruk av blikk. Det kan være grunn til å tro at i sammenkomster med familien var deltakerne i samtaler med Ola, vant til å lytte til hans ikke - flytende tale. For andre personer, kan det være en mulighet for at de ikke var vant til å lytte til en slik tale. Personer som ikke er vant til å lytte til en person med ikke -flytende tale, kan oppleve det mer krevende auditivt å oppfatte budskapet i den ytringen som gis (Pierre, 2012). Dette kan bety at for eksempel fremmede personer kan ha signaliserte at det var krevende å lytte. Ola kan ha vært sensitiv for disse signalene, og som en respons søkt kommunikasjonsstøtte fra Kari.

Det at det kan være mer auditivt krevende å oppfatte budskapet for en som ikke er vant til å lytte til Ola, kan være en forklaring på at andre søker støtte fra Kari for å oppfatte. Kari beskriver noen personer i slike situasjoner som nervøse fordi de ikke vet hvordan de skal opptre i situasjonen. Undersøkelsen *Emotional and physiological responses of fluent listeners while watching the speech of adults who stutter*, gjennomført av Guntupalli, Everhart, Kalinowski, Nanjundeswaran og Saltuklaroglu (2007), har påpekt at personer med flytende tale, som lytter og ser en voksen person med ikke - flytende tale, reagerte både fysiologisk og emosjonelt. Da undersøkelsens testpersoner fikk lytte og se en person som stammet, viste målinger en gjennomsnittlig lavere hjerterytme, enn da de lyttet og så en person med flytende tale. Testpersonene gjorde en psykologisk egenvurdering i etterkant. De vurderte seg som mer opphisset, ulykkelig, nervøs, trist og spent da de hørt en som stammet. Dette kan bety at da Ola var i samtale med fremmede, kan han ha fanget opp for eksempel nervøsiteten deres, og responderte med å søke støtte fra Kari. De fysiologiske og emosjonelle reaksjonene som

undersøkelsen omtaler, kan også være en forklaring på hvorfor personer som uforberedt hører Ola, reagerer med å henvende seg til Kari. Det kan også være en forklaring på hvorfor Kari ”kobler ut” i sammenkomster med familien, for å unngå å høre stammingen til Ola.

Det at Ola søker kommunikasjonsstøtte fra Kari kan også forstås ut ifra *indre signaler* hos Ola. Disse indre signalene kan være at han er sensitiv for de krav han ikke oppfyller i en samtale. Dette kan være krav til progresjon i sitt bidrag og/eller at det ikke går raskt nok (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007, Pierre, 2012). Det kan også være at han er sensitiv for at hans ikke- flytende tale blir ”brudd” på den kommunikative normaliteten (Pierre, 2012, Guntupalli et al., 2007). Med den kommunikative normaliteten, menes i denne sammenheng kommunikasjon med taleflyt som subjektivt og som intuitivt oppfattes som normal (Lind, 2004).

Kommunikasjonsstøtten kan også forstås som unngåelsesatferd eller mestringsstrategier for Ola (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007, Guitar, 2014). I følge stammeutviklingsstadiene, vil antakelig Ola være i stadiet som kalles for *avansert stamming*. Her har blant annet sekundæratferden utviklet seg slik at det påvirker tanker, følelser og atferd (Guitar, 2014). Gjennom mange år med stamming kan Ola ha opplevd mange ubehagelige kommunikasjonssituasjoner som han har ønsket seg bort fra. Ola kan også ha utviklet tanker og følelser om at andre deltakere i samtalen tenker at han er en mindre likeverdig samtalepartner. Han kan søke kommunikasjonsstøtte bevisst eller ubevisst hos Kari for å unngå vanskelige samtalesituasjoner. Det kan være en mulighet for at støtten fra Kari ikke er en unngåelsesatferd, men en mestringsstrategi for Ola. Det at Kari var tilstede og kunne støtte Ola i kommunikasjonssituasjoner ved behov, kan oppfattes som en strategi for Ola til å mestre vanskelige situasjoner (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007). Kari fortalte om flere kommunikasjonssituasjoner der hun fungerte som en kommunikasjonsstøtte for Ola. Ola fortalte kun om støtte for å ringe, mens Kari hadde flere eksempler. Kanskje er Ola sin atferd med å spørre om kommunikasjonsstøtte fra Kari ubevisst.

Både Kari og Ola fortalte at Kari tok telefonsamtaler for Ola. Dette kan forstås som unngåelsesatferd. I underkategorien for *unngåelsesstrategier* ga Kari eksempler på hva Ola gjorde for å få sagt ordene. Hun omtalte det som ”*uvaner*” (host, snufs, bruk av pauser og prosodi) hos Ola. Dette kalles sekundærstamming som kommer som en følge av kjernestammingen (Guitar, 2014). I en telefonsamtale kan Ola sin sekundærstamming gjøre at

det auditive lydinntrykket av stammingen kunne framstå som enda mer avvikende og merkelig for lytteren (Pierre, 2012). Dette kan gjøre at budskapet til Ola oppleves vanskeligere å oppfatte. Ola fortalte at han ikke fryktet hva personen han ringte til, tenkte om at han stammet. Imidlertid mente han at det krevdes en metalstyrke fra han å ringe. Det kan være en mulighet for at Ola unngikk ringesituasjoner fordi han var sensitiv for de signalene lytteren ga under en telefonsamtale. Lytteren kan ha reagert på Ola sin kjernestamming og sekundærstamming. Kan hende signaler lytteren ga, bidro til at Kari ble spurt.

Guitar (2014) mener at på stadiet med avansert stamming kan det være at den som stammer kan ha utviklet negative følelser og holdninger som kan innebære dårlig selvtillit, negativt bilde av seg som kommunikasjonspartner eller at stammingen har gjort at han velger bort sosiale sammenkomster. Jeg har ikke funnet noe i det empiriske materialet som kan bekrefte at Ola hadde utviklet dette. Selv om jeg ikke har spurt om dette spesifikt, mener jeg at han fikk mulighet til å fortelle om det gjennom flere spørsmål jeg stilte. I intervjuet med begge to, stilte også kona mannen sin spørsmål som kunne gi han mulighet til å si noe om eventuelle negative følelser, tanker og holdninger. Hun spurte om han av og til kunne ønske at han snakket fritt og flytende. Han svarte nei, med begrunnelse i at han ikke visste om noe annet enn å stamme. I kommunikasjonssituasjoner der Ola søkte støtte fra Kari, kan det se ut som at de negative tankene, følelsene og holdningene ikke var styrende for behovet for støtte.

Kari mente at det var Ola som ga *henne* signaler om å overta i en samtale. Allikevel kan det være en mulighet for at *Kari* også ga signaler til Ola om at hun ville overta samtalen. *Hun* kan ha vært sensitiv på lytteres signaler om at Ola brøt de kommunikative kravene i samtalen. Det kan ha vært *hun* som ønsket å unngå situasjonen og dermed overtok. Jeg spurte ikke Kari om dette og jeg finner heller ikke noe i beskrivelser av kommunikasjonsepisoder, som støtter de mulighetene jeg indikerer. Allikevel velger jeg å trekke inn dette da det kunne hatt betydning for helhetsforståelsen for konsekvenser taleflytvansken eventuelt kunne hatt for det kommunikative samspillet som skjer mellom deltakerne i en samtale (Lind, Mørk & Sønsterud, 2007).

Under kategorien *erfaringer fra kommunikasjonssituasjoner* kommer det også fram hvordan Kari reagerte med sinne og irritasjon dersom lyttere i samtalen henvendte seg til henne selv om det var Ola som førte samtalen. Ut ifra de reglene vi har for samtale, kan dette forstås som at Kari reagerer på *deres brudd* på disse reglene (Lind, 2005). Det at lytteren henvendte seg til

Kari, kan oppfattes som uhøflig for henne. Gjennom hennes bevisste handling, ved at hun viste lytteren at det var Ola, og ikke hun som skulle snakke, kan forstås slik at hun prøvde å hevde Ola sin rett til å fullføre.

Ut ifra teorier knyttet til personlig strategier og familiesystemet kommer det fram andre perspektiver som kan utvide forståelsesrammen for de erfaringene Ola og Kari har i kommunikasjonssituasjoner. I teorien om personlig strategi, konstruerer *alle* mennesker, på bakgrunn av tidligere erfaringer, strategier for å forutsi hendelser som kan komme i fremtiden slik at det kan bli lettere å takle ulike situasjoner. Teorien legger også vekt på at alle har alternative valg i ulike situasjoner. Ved å ta andre valg enn de tidligere har gjort, vil det føre til endringer slik at nye og bedre personlige strategier blir dannet (Shapiro, 1999). Ut ifra denne teorien vil både Ola og Kari ha konstruert personlige strategier hvor både støtte i kommunikative situasjoner og unngåelsesstrategier bygger på tidligere erfaringer. Disse tar de i bruk for å kunne mestre utfordringer i situasjoner. Dette betyr at Ola bar på erfaringer om at han hadde behov for støtte, og at støtte fra Kari samt bruk av sekundærstamming som host og nøling hjalp han. Kari hadde gjort erfaringer om at støtten hun ga hjalp i kommunikasjonssituasjoner for Ola, og mulig også for henne. Samtidig har hun også erfaringer om at hennes egne unngåelsesstrategier som å koble ut var nyttige. Deres personlige strategier vil altså stå i et avhengighetsforhold til hverandre fordi de tilhører det samme familiesystemet og kommunikasjonssystemet. I familiekontekster eller i kontekster med fremmede hvor samtale var det sentrale, kan det se ut som at Ola og Kari gjennom mange år hadde utviklet kommunikasjonsmønstre. Disse mønstrene vil opprettholdes så lenge ingen av dem endrer sine personlige strategier. Allikevel var det funn som tydet på at de sporadisk hadde prøvd å endre mønstre. Kari fortalte at hun ba Ola selv si det han ønsket, eller at hun prøvde å snu seg vekk slik at hun ikke skulle overta ordet for han. Begge to fortalte om at hun ba Ola ta telefonsamtaler selv. Hennes aktive valg om å endre strategi, må føre til kompenserende endring hos Ola. Likeens fortalte Ola at han av og til tok telefoner selv, men at han ofte tok den enkleste utveien ved å be Kari ringe. Det de formidlet kan tyde på at det kommunikasjonsmønsteret de har etablert, ikke nødvendigvis var det beste for verken Kari eller Ola. Ola fortalte at det ikke føles helt greit at Kari tok telefoner for han, men han oppfordrer henne likevel til å opprettholde mønsteret de hadde etablert. Det samme gjorde Kari ved at hun ringte for han. Slik jeg tolker det var det Kari som ga størst uttrykk for, at kommunikasjonsmønsteret deres ikke var det beste. Hun uttrykte at det følelsesmessig var krevende, at hun ble sliten og at hun kunne oppfattes som sjef. Det likte hun ikke. Hun

beskrev hvordan hun kunne oppleve en indre konflikt når hun ikke responderte på de som lyttet til Ola sine henvendelser om hjelp.

Erfaringer som foreldre til en gutt på 2 ½ år, med begynnende stamming

Ola og Kari fortalte at Kari var mest sammen med sønnen. Hun hadde lagt merke til at Martin hadde endret atferd i enkelte kommunikasjonssituasjoner etter at han hadde begynt å stamme. I kommunikasjonssituasjoner hvor han stammet, hadde han begynt å flakke med blikket og prøvde å komme ut av den ubehagelige situasjonen om å "sitte fast", som hun beskrev det. I følge studier kan barn helt ned i 2 ½ års alderen synes å være klar over sin stamming (Yairi, 2006). Ved *kun* å se stammingen ut ifra alder, kunne sønnen enten være på stammeutviklingsstadiet normal ikke - flytende tale (1,5 - 6 år) eller borderline stamming (1,5 - 3,5 år). I disse stadiene kan forlengelser av lyder forekomme og flere repetisjoner lengre ut i setningen. Sekundærstamming og bevissthet knyttet til det å stamme, er ikke utviklet (Guitar, 2014). Etter beskrivelsen av stammingen kan sønnen ha kommet lengre enn disse stadiene. Stammingen til sønnen startet brått og hardt. De første stadiene i stammeutviklingen beskrives barnet stamming som lett, som kan progredierer i utvikling. Det kan derfor være vanskelig å følge disse utviklingsstadiene når det gjelder stammingen til sønnen. Stammeforløpet, graden av stammingen, og stammeatferden er svært individuelt. (Sønsterud, Howells & Hoff, 2014). I kommunikasjonssituasjoner der sønnen stammet uttrykte spesielt Kari at det var vanskelig å se hvordan sønnen strevde.

Oppsummering

Resultatene fra hovedkategorien *Erfaringer fra kommunikasjonssituasjoner*, viser at alle tre deltakerne i familien på en eller annen måte blir berørt av fenomenet stamming. Funnen kan forstås fra flere perspektiver. De perspektivene jeg har drøftet her, mener jeg alle på ulikt vis gir en større forståelse for kompleksiteten i kommunikasjonssituasjoner der taleflytvansken stamming er med som en påvirkningsfaktor.

5.2 Reaksjoner, holdninger og roller knyttet til det å stamme

I dette kapitlet vil jeg drøfte resultatene fra undersøkelsen som knytter seg til hovedkategorien *reaksjoner, holdninger og roller knyttet til det å stamme*. I denne kategorien kom det fram at akseptering, tålmodighet og åpenhet rundt stamming var sentralt for både Ola og Kari. Det kom fram at Kari, som ektefelle til en som stammet, hadde andre følelsesmessige

reaksjoner og roller enn det Ola hadde. Begge hadde reaksjoner da gutten deres begynte å stamme. I tillegg til bruk av relevant teori vil jeg i dette delkapitlet sammenligne min resultater med resultatene fra to liknende undersøkelser. Disse er ”The impact of stuttering on adults who stutter and their partners” (Beilby, Byrnes, Meagher & Yaruss, 2013) og ”Coping with a child who stutters: A phenomenological analysis” (Plexico & Burrus, 2012).

Akseptering, åpenhet, tålmodighet

Enten det er barn, ungdom eller voksne som stammer, er det viktig at de møttes med aksept, åpenhet, tålmodighet. Spesielt viktig er det at foreldre, familie og nærpå personer formidler disse verdiene til personer som stammer. Det er også viktig at personer som stammer har de samme verdiene og holdningene til egen stamming. På den måten kan selvtillit og selvfølelse utvikle seg på en positiv måte (Guitar, 2014, Kelman & Nicholas, 2008). Det er sentralt at logopedien i stammebehandlingen formidler disse verdiene og holdningen til personen som stammer og deres familie da dette kan forbygge negativ utvikling av tanker, følelser og holdninger knyttet til det å stamme og synet på seg selv som mindre betydningsfull kommunikasjonspartner (Guitar, 2014). Samtidig kan det ha gunstig innvirkning på taleflytutviklingen (Guitar, 2014, Heitmann, 2013, Kelman & Nicholas, 2008, Shapiro, 1999).

Åpenhet, aksept, tålmodighet og at alle har like mye rett til å bli hørt var kvaliteter som kom frem i relasjonen mellom Kari og Ola som ektefeller. Dette var også sentrale verdier de ønsket å formidle til sønnen som hadde begynt å stamme. Dersom sønnens begynnende stamming viser seg å vedvare kan verdiene foreldrene står for, ha positiv innvirkning både for sønnen sitt syn på egen stamming og for taleflytutviklingen. Kari fremhevet også at hun håpet sønnen skulle akseptere og leve like bra som Ola, med sin stamming.

I undersøkelsen *The impact of stuttering on adults who stutter and their partners* (Beilby et al., 2013) ble åpenhet og ærlighet framholdt som spesielt viktig i forhold til støtte i kommunikasjonen. Spesielt i behandlingssituasjonen, hvor begge var med, kunne partene snakke åpent og ærlig om hvordan de opplevde å gi og å få støtte i en kommunikasjonssituasjon. Et slikt fora hadde ikke Ola og Kari. En av hensiktene med undersøkelsen til Beilby et al. (2013), var hvilke erfaringer og temaer som hver av partene i parforholdet var opptatt av, og om de hadde ulike opplevelser av hvordan stammingen hadde påvirket deres liv. Resultatet indikerte at personene som stammet og deres partnere hadde sammenfallende erfaringer i reaksjoner på stamming og oppfatninger av vansker knyttet til

kommunikasjon. I mitt materiale kommer det fram at noen erfaringer var felles hos Ola og Kari, mens Kari kunne fortelle om flere utfordringer knyttet til kommunikasjonssituasjonen enn Ola. Jeg finner at Ola og Kari, i likhet med de 10 parene i den nevnte undersøkelsen, at akseptering, åpenhet og tålmodighet er viktig.

Både Ola og Kari fortalte at de var åpne mot hverandre om at Kari fungerer som en kommunikasjonsstøtte. Kari fortalte også til Ola at hun til tider ble sliten. Imidlertid kom det fram at ekteparet ikke hadde full åpenhet om det som gjaldt følelsesmessige reaksjoner. Resultatene fra undersøkelsen min indikerte at Kari hadde flest følelsesmessige reaksjoner. Hun erfarte at det kunne være krevende å være gift med en som stammet. Hun opplevde å bli sliten av stammingen, fikk vondt på hans vegne og ble irritert over at andre ikke tok han seriøst. Det å ha følelsesmessige reaksjoner på ektefellens stamming finner jeg påpekt i undersøkelsen gjennomført i 1990 av Boberg & Boberg, som er referert til både hos Beilby et al., (2013) og i artikkelen til Wilder (2013). Den fokuserte på påvirkning av stamming sett fra en ektefelles perspektiv, hvor alle var gift med en som stammet.

Kari sa at stammingen også har blitt en del av livet hennes. Selv om hun fortalte at kommunikasjon var sentral i forholdet deres, var det vanskelig for henne å snakke om alle forhold som hun erfarte ved å leve med en som stammet. Hun spurte seg selv om hun har lov til å være sliten og i hvor stor grad Ola skulle vite om hva hun følte. Hun fortalte at hun ikke ønsket at han skulle føle at stammingen var en byrde for henne. I undersøkelsen til Beilby et al. (2013) kom det fram at informantene ønsket å snakke om det som var vanskelig i kommunikasjonen i en behandlingssituasjon med en logoped til stede. Shapiro (1999) formidler at han ikke kan si det ofte nok, at når en person som stammer, må hele familien behandles. Jeg tolker Karis utsagn som at hun kunne ønsket å snakke med en logoped. Jeg mener at denne logopeden måtte hatt forståelsen for at både Kari og Ola er deler av samme familiesystem og kommunikasjonssystem. Det er viktig å få kunnskap om interaksjonsmønsteret som finnes i en hver familie. Det finnes flere delsystemer i hver familie: mann og kone interaksjon, foreldre og barn interaksjon, søsken interaksjon og den utvidede familien som et delsystem. Disse systemene blir berørt på ulike måter når et av medlemmene for eksempel har en taleflytvanske. Alle medlemmenes tanker, følelser og atferd blir berørt ulikt (Shapiro 1999). I min undersøkelse blir det tydelig at delsystemet mann og kone interaksjon på ulike måter ble berørt av taleflytvansken stamming.

Roller

Over tid vil alle i en familie utvikle bestemte roller (Shapiro, 1999). Slik jeg tolker resultatene fra egen undersøkelsen har Kari mange roller. Hun er forsvarer, beskytter, hjelper, støtte og pådriver. I kommunikasjonssituasjoner tok hun på seg eller er blitt tildelt, roller der hun forsvarte og beskyttet Ola slik at han for eksempel fikk beholde ordet eller fikk ordet i samtaler. Hun kunne også være den som hjalp og støttet da han ikke fikk sagt det han vil si. Samtidig hadde hun en pådriverrolle i forhold til å søke informasjon på nettet for å finne ut hva som kunne hjelpe Ola. Hun kontaktet også miljøer hvor familien kunne møte andre i samme situasjon. At partneren som ikke stammet, viset ansvar for sin partner viste også hos Beilby et al. (2013). Der beskrives partnerne som stilte opp og forsvarte ved behov, ga kommunikativ støtte i sosiale sammenhenger, eller ga hjelp til å ringe. I arbeidet mitt kommer det fram at taleflytvansken til Ola kan ha vært en medvirkende faktor til Kari sine mange roller. Gjennom det som kom fram av kommunikasjonsmønster og interaksjonsmønster mellom Kari og Ola, kan det se ut som at han har fått en "hjelpesøkerrolle" og mottakerrolle. Han søkte og mottok hjelp fra henne. På den måten var rollene til Kari og Ola gjensidig avhengig av hverandre. En personlig strategi er mulig å endre, men for å kunne gjøre dette må de ubevisste valgene bli synlige for dem selv. Først da er det mulig å gjøre endringer gjennom å ta aktive valg slik at nye personlige strategier kan bli etablert (Shapiro, 1999).

Reaksjoner fra foreldrene da sønnen begynte å stamme.

I undersøkelsen min kom det fram hvordan Ola og Kari reagerte da sønnen begynte å stamme. Dette knyttet seg til de første reaksjonene med sorg over at det hadde skjedd, at det var dumt det hadde skjedd, til raskt å ta tak i utforingene og søke hjelp. Foreldrene reagerte med å søke årsaken til at han har begynt å stamme og hvorfor han bare stammet hjemme. Videre kom det fram hvordan de taklet holdninger og meninger fra andre personer, og hvordan foreldrene reagerte med å se det positive med at sønnen hadde begynt å stamme i ung alder.

I undersøkelsen *Coping with a child who stutters: A phenomenological analysis* (Plexico & Burrus, 2012) ble 12 foreldre intervjuet for å se hvordan de taklet det å få et barn som stammet. Barn deres hadde stammet i en lengre periode. Jeg ser flere likhetstrekk mellom denne undersøkelsen og egen undersøkelse. Undersøkelsen indikerte at foreldrene følte usikkerhet og bekymring i forhold til årsaken til stammingen, og om den kom til å forsvinne. En reaksjon på dette var at foreldrene begynte å søke etter svar. Flere av foreldrene hadde

erfart med at da barnet hadde begynt å stamme, kunne personer som sto nær barnet, forklare stammingen med at barnet var inne i en spesiell periode.

Det den overnevnte undersøkelsen til Plexico & Burrus (2012) også indikerte, var sammenhengen med at foreldre som tidligere hadde erfaring med stamming, opplevde det lettere å takle stammingen til barnet. For foreldre som ikke hadde erfaringer fra tidligere, kunne de fortelle om lengre sorgprosess over at barnet hadde begynt å stamme, og at de brukte lengre tid på å akseptere at barnet hadde fått en taleflytvanske. Ola og Kari hadde tidligere erfaring med stamming, og de aksepterte sønnens stamming raskt. De ba også om hjelp fra barnehagen med en gang. Deres tidligere erfaringer hjalp dem til å håndtere sønnen sin stamming. Eksempler på dette var at Kari brukte sin erfaring med at Ola i perioder strever mye med stamming, til å kjempe for at sønnen skal få tidlig hjelp for å forebygge dette. Spesielt Kari gjenkjente også trekk fra Ola sin stamming hos sønnen og hun mente derfor at sønnen verken stotret eller hermet etter faren sin.

I følge Lazarus og Folkmans, kan de utføringene foreldrene stod overfor da sønnen begynte å stamme, oppleves som stressorer (utfordringer). Det sentrale er hvordan disse utfordringene møtes. De mener at alle mennesker har en sirkulær pågående prosess for å takle ulike stressorer i livet. Denne sirkulære prosessen har fire steg (Lassen, 2002). Det første steget er å vurdere om stressoren representerer en trussel, utfordring eller om den kan skape vekst. Videre vurderes og mobiliseres egen og andres tilgjengelige ressurser som kan være til hjelp for å takle den stressende situasjonen eller utfordringen. I steg tre velges eller utvikles den mest egnede strategien basert på tilgjengelige ressurser og i steg fire håndteres stressoren. Dette steget omfatter også en vurdering av om den valgte håndteringen er tilfredsstillende eller ikke. Gjennom arbeidet mitt kom det fram ulike utfordringer foreldrene måtte takle. Noen utfordringer ble ikke oppfattet som stressende, mens andre ga større utfordring, og det var vanskelig å vite hvordan de skulle håndteres. Det å få et barn som stammer, oppfattes fra flere foreldre som vanskelig å takle, mens for andre er det enklere (Plexico og Burrus, 2012).

Da Martin begynte å stamme var ikke det så vanskelig å takle for verken Ola eller Kari. De opplevde selv at de aksepterte at sønnen stammet. Det som var vanskeligere å takle, spesielt for Kari, var de holdningene og meningene som nærpå personer viste. Kari håndterte det nærpå personene sa om barnestotring og herming etter faren, og vent - og - se holdningen de viste, ved å stole på egne vurderinger om at hun handlet riktig ved at hun ba om hjelp fra barnehagen. Det kom fram at det var utfordrende for begge foreldrene at de ikke visste

årsaken til hvorfor sønnen hadde begynt å stamme. De søkte derfor informasjon på Internett, men fikk ikke et tydelig svar. Siden det var et faktum at sønnen hadde begynt å stamme, kom det fram at foreldrene taklet dette ved å søke det positive i at han hadde begynt å stamme i ung alder i motsetning til om han hadde begynt i overgangen til skolen. Det som kom fram som en utfordring å håndtere for foreldrene, var at de opplevde å ikke få hjelp. Disse erfaringene vil jeg skrive i kapittelet om *erfaringer knyttet til hjelpeapparatet*.

Oppsummering

Ola og Kari hadde akseptering, åpenhet og tålmodighet som grunnleggende felles kvaliteter. Dette ga en trygg plattform for ekteparet så vel som for sønnen som hadde begynt å stamme. Disse kvalitetene kan bidra å redusere ikke - flytende tale. I parforholdet, hvor Ola stammer, hadde de fått kommunikasjons- og interaksjonsmønstre som førte til at Kari fikk flere følelsesmessige belastninger og krevende roller, enn Ola. På lik linje med andre par i samme situasjon som Ola og Kari, kan det se ut som at ekteparet ville hatt nytte av samtale med logoped for å identifisere mønstrene de hadde etablert som utgangspunkt for eventuell endringer. Jeg tenker et slikt felles samtalested kunne vært nyttig for dem begge. Der kunne de snakket åpent om følelsesmessige reaksjoner som oppstår i kommunikasjonssituasjoner, med den hensikt at begge skal få det bedre. Det kunne også fremmet taleflyten til Ola.

Kari og Ola sin tidligere kunnskap og erfaringer om stamming ble brukt til å takle stressfaktorer som de opplevde i forbindelse med å få et barn som begynte å stamme. Samtale med en fagperson (logoped) ville ha hjulpet foreldrene til å få kunnskap om årsaksfaktorer til stamming. De kunne også fått en faglig vurdering av stammemønsteret til sønnen. En slik samtale kunne ha spart foreldrene for mye usikkerhet. Erfaringene Ola og Kari hadde tilsier at, alle i familien ble berørt av stamming.

5.3 Erfaringer knyttet til hjelpeapparatet

Funnene i denne kategorien viser hvilke erfaringer Ola, Kari og de som foreldre, hadde med hjelpeapparatet i forbindelse med å håndtere stamming i familien. Erfaringene som gjaldt Ola, omfattet logopedisk behandling gjennom barne- og ungdomstiden, samt en periode etter han var blitt samboer med Kari. Her erfarte han hvordan logopeden fra ungdomstiden og perioden fra voksenlivet, var et vendepunkt i det han merket at behandlingen hjalp. Kari sine erfaringer, gjaldt den perioden Ola fikk behandling som voksen. Her kom hennes forsøk og ønske om å være en del av det å hjelpe mannen sin fram, og også hvordan hun allikevel sto

utenfor den behandlingen som ble gitt. Videre kom det fram hvordan Ola og Kari reagerte da de ikke opplevde å få hjelp i forhold til at sønnen begynte å stamme.

I dette kapitlet vil de erfaringene som kom fram hos Ola og erfaringene til Kari, bli behandlet i sammen. Erfaringer med barnehage og førskoleteamet vil ha et eget avsnitt.

Erfaringer fra Ola og Kari

Et behandlingsopplegg bør etter en hvis periode evalueres for å se om den har hatt effekt (Guitar, 1999, Kelman & Nicholas, 2008). Det kan derfor synes som et paradoks at Ola mottok logopedisk behandling gjennom sju år uten at han selv opplevde at det hjalp. Først da han fikk ny logoped med en annen tilnærming, opplevde han behandlingen som positivt. Den nye logopeden lærte han teknikker for å redusere stammingen og arbeidet med den mentale siden ved det å stamme. Her måtte Ola lære seg å møte frykten for det som er vanskelig, men han fikk også erfart mestring. Begge disse sidene er helt sentralt i stammebehandlingen (Guitar, 2014). Ola uttrykte at logopeden fungerte mer som en psykolog for han. Imidlertid kan det se ut som Ola fikk behandling primært ut fra et individfokusert perspektiv: Han fikk behandling isolert, uten at vansken ble forstått i det familiesystemet han var en del av. Undersøkelser viser at dersom partnere til en som stammer blir med i behandlingen, vil det bidra til større forbedring av talen hos personen som stammer, enn om de ikke deltok (Shapiro, 1999). I undersøkelsen hvor den ene i parforholdet stammet, kom det fram viktigheten av felles deltakelse i behandlingen da begge parter blir berørt av stammingen (Beilby et al., 2013). Kari uttrykte at stammingen var blitt en del av hennes liv. Hun inviterer seg derfor til å delta i den logopediske behandlingen. Hennes rolle i den ene timen hun deltok, var mer som observatør til ulike teknikker Ola øvde på. Jeg fant ingen utsagn som indikerte at logopeden involverte Kari i behandlingen som ektefelle i et familiesystem hvor kommunikasjonsmønstre var gjensidig avhengige av hverandre (Shapiro, 1999). Ola nevnte ikke Karis rolle i behandlingen. Det kom heller ikke fram at han ønsket å ha henne med. En av grunnen for at han selv ikke fortalte at Kari var med, kan ha en sammenheng med at han fortalte om hjelpen fra logopeden i voksen alder i slutfasen av intervjuet. Da hennes rolle var å være observatør, hadde kanskje hennes deltagelse liten betydning. Ola hadde bare erfaring med individuellfokusert behandling. I intervjuet uttrykte han at familieinvolvering var nyttig. Han mente det kunne være tungt å stå alene i det å stamme, og at det derfor var viktig med støttespillere. I intervjuet med Kari tydeliggjøres hennes rolle som støttespiller for å redusere mannens stamming. Jeg fant ingen utsagn fra Kari eller Ola at taleflytvansken var en integrert

del av deres felles kommunikasjonssystem (Shapiro, 1999). Da logopeden ikke var en av informantene vet jeg ikke hva som var grunnen for at hun ikke inkluderte Kari da Ola fikk behandling. Selv om Kari inviterer seg til å være med i behandlingen, ble hun ikke invitert til å delta på flere timer. Sett ut ifra et perspektivet om at taleflytvansken stamming gjør seg gjeldende i en familiekontekst, kan det virke mindre effektivt for behandlingsresultatet når kun en del av kommunikasjonssystemet blir behandlet. Kari ga uttrykk for at det gikk bra for Ola hos logopeden, men da han kom hjem fungerte det ikke så bra. En mulig forklaring på dette kan være at de som ektepar hadde et etablert kommunikasjonsmønster. For å bryte et slikt mønster måtte de begge ha vært klar over hvilke mønstre de har, for deretter kunne gjøre endringer. En slik endring kan vanskelig gjøres alene uten at den andre parten gjør kompensatoriske endringer (Shapiro, 1999). Aktiv involvering av begge ektefellene er sentralt stammebehandlingen og det er logopeden som inviterer til dette (Beilby et al., 2013, Shapiro, 1999). Kari ga uttrykk for at dersom logopeden hadde invitert henne, så hadde hun følt seg mer inkludert.

Erfaringer med barnehage og førskoleteamet

Motivasjonen for at Ola og Kari søkt hjelp fra barnehage og førskoleteamet var primært knyttet til at sønnen skulle få hjelp for sin stamming. Samtidig hadde de en motivasjon for rask igangsetting av tiltak på bakgrunn av hva de hadde erfart gjennom Ola sin historie om sein hjelp, og at han i dag periodevis hadde hard stamming. Foreldrene tenkte at dersom sønnen fikk tidlig behandling, ville det også være større sjanse for bedre resultater enn om han fikk hjelp seint.

Det som var gjennomgående etter at saken ble meldt, var manglende interesse fra hjelpeinstansene for å få tak i kunnskap fra foreldrene om hva som var bakgrunnen for å melde saken og anamnesen til sønnen. Det var manglende involvering og informasjon til foreldrene om prosessen, og formidling av kunnskap om mulig årsak til stamming. Dette står i kontrast for hva fagpersoner bør gjøre når de skal finne ut hvilke tiltak som det skal tilrettelegges for og hvordan forelder bør ivaretas underveis (Hartelius, Nettelbladt og Hammarberg, 2008, Kelman & Nicholas, 2008). Innenfor forskningsfeltet er det stor enighet om at fysiologiske-, lingvistiske- (språk og tale), psykologiske- og miljømessige faktorer kan ha betydning for barnets begynnende stamming og dens utvikling. Det anbefales derfor kartlegging av disse områdene (Guitar, 2014, Kelman & Nicholas, 2008). Bare gjennom en

samtale med foreldrene ville førskoleteamet funnet at det var flere risikofaktorer som knyttet seg til barnet, for å kunne utvikle vedvarende stamming. Forsking og klinisk erfaring har vist at barn med familiehistorie hvor slektninger har hatt vedvarende stamming, har større sjanse for å utvikle det samme. Sjansen kan også være større dersom det er en gutt (Kelman & Nicholas, 2008). Foreldrene fortalte at sønnen hadde et godt utviklet språk for alderen. Dette kan indikere at det er et misforhold mellom tale- og språkferdigheter noe som kan være en sårbarhetsfaktor for begynnende stamming. Kari fortalte også at hun hadde et høyt taletempo. Dette kan være en miljømessig faktor som kan ha betydning for begynnende stamming og om stammingen vil fortsette. Forskning viser gode prognoser for at flytende tale kan komme tilbake ved tidlig intervensjon eller hindre at uheldige talemønstre får utvikle seg (Guitar, 2014, Kelman & Nicholas, 2008, Heitmann, 2013). Foreldrene hadde allerede vært inne på nettet og funnet informasjon om begynnende stamming. Selv om de ikke var sikre på hva de skal tro om årsak til stammingen, om stammingen vil fortsette eller gå over av seg selv, hadde de vurdert det slik at sønnen måtte få hjelp tidlig da dette kunne forebygge videre utvikling. Foreldrenes raske varsling og ønske om tidlig innsats for sønnen, er dermed i tråd med de anbefalinger som gis (Guitar, 2014, Kelman & Nicholas, 2008, Heitmann, 2013). Etter det som kom fram av det Ola og Kari fortalte, kan det virke som om førskoleteamet ikke fulgte samme anbefalinger om tidlig innsats. For barn som har begynt å stamme viser forskning at spontanforbedringen ligger mellom 30 -74%, og at stotring vil gå over av seg selv (Heitmann, 2013). Dersom barnehagen og førskoleteamet bruker dette som et utgangspunkt for at de ikke ga mer hjelp til foreldrene og var avventende, kan dette være en forklaring. Allikevel finner jeg ingen anbefaling som sier at det er riktig å vente å se, da en ikke vet hvilke barn som vil utvikle vedvarende stamming og hvem som vil få tilbake taleflyten som før stamming begynte (Kelman & Nicholas, 2008, Guitar, 2014, Heitmann, 2013, Rygvold & Ogden, 2008).

Det er stor variasjon for hvordan stammingen kommer til uttrykk (gjentakelser, forlengelser, blokkering) og om stammingen er lett eller hard. I perioder kan stammingen være lettere eller borte, for så å komme tilbake. I tillegg kan det være variasjon i hvilke situasjonen barnet stammer. Det kan for eksempel være i barnehagen og ikke hjemme, eller motsatt, eller etter hvem de snakker med (Knudsen, 2013, Guitar, 2014). For Kari og Ola var det frustrerende at Martin ikke stammet i barnehagen, men kun hjemme. De var engstelige for at Martin ikke skulle få videre hjelp fordi ikke barnehagen hadde observert stammingen. Jeg mener at hjelpeapparatet burde hatt denne kunnskapen om at variasjon i stammemønsteret for barn som

har begynt å stamme, ikke er uvanlig. De burde derfor tatt foreldrene på alvor og involvert dem.

Undersøkelsen til Plexico & Burrus (2012), indikerer at foreldre til barn som stammet, opplevde det nyttig å ha noe erfaring til stamming for å takle ulike situasjoner hos eget barn. Erfaringer fra tidligere kunne være at de selv hadde stammet, hadde andre barn som stammet eller hadde møtt noen personer som stamming. Spesielt Kari ga uttrykk for at hun trodde sønnen stammet og ikke stotret, fordi hun kjente igjen trekk fra Ola sin stamming hos sønnen. Både forskning og klinisk erfaring viser at foreldre ofte er pålitelige til å kunne identifisere stamming hos eget barn (Sønsterud, Howell & Hoff, 2014). Dette betyr at de sterke antakelsene hos Ola og Kari om at sønnen stammet, kunne være riktige. I og med at sønnen ble observert i barnehagen i tre måneder, uten at de hørte stamming, gjorde at foreldrene ble frustrerte da de så noe annet hjemme. Mor fortalte at hun opplevde å ikke bli trodd.

Hadde førskoleteamet prioritert samtale med foreldrene, hadde de også fått muligheten til å forstå hvordan spesielt Kari sin bekymring og ønske om tidlig hjelp for sønnen, hang sammen med at Ola fikk sein hjelp og at han fremdeles periodevis stammet mye i dag. Ola var ikke så bekymret for sønnen sin stamming, noe de forklarte med at han alltid hadde stammet. Ut ifra et familiesystemperspektiv om at familiemedlemmer blir ulikt berørt av taleflytvansken stamming, kan disse ulikhetene hos Kari og Ola indiere at det samme gjaldt for denne familien (Shapiro, 1999). Dette kan være noe av forklaringen for hvorfor foreldrene, og spesielt mor var så bekymret og frustrert da de forventet hjelp fra barnehagen, men opplevde å ikke få dette. Forskning viser at barn påvirkes av foreldrenes bekymringer og engstelse. Dette kan skape en negativt påvirkningsforhold i interaksjonen mellom foreldre og barn. Bekymring og engstelse hos foreldrene kan skape mer stamming hos barnet. Dette kan igjen forsterke foreldrenes følelser og videre til negativ oppfatning av seg selv i foreldrerollen. Dette kan gå utover deres ferdigheter i håndtering av vansken til barnet (Kelman & Nicholas, 2008). Foreldre som gir uttrykker bekymring må tas på alvor og få tilbud om hjelp med en gang mener Kelman & Nicholas (2008).

Da foreldrene oppdaget at sønnen hadde begynt å stamme, valgte de å håndtere dette ved å melde fra til barnehagen. Da tiden gikk uten at de fikk hjelp, begynte spesielt mor, å lete etter andre strategier for å takle den store utfordringen med å få tak i hjelp til gutten sin. Det at

sønnen hadde begynte å stamme var ikke utfordrende, men at de ikke opplever å få hjelp kom fram som en stor stressor (Lassen, 2002).

Oppsummering

Ola hadde erfaring fra et individfokusert behandling hvor både den lydlige delen av stammingen, den skjulte siden av stammingen som innebærer synet på egen stamming, selvtillit og mestringsfølelse var sentralt. Dette opplevde han som nyttig. Kari ble stående utenfor behandlingen selv om hun hadde et sterkt ønske om å hjelpe mannen sin. Ved å inkludere Kari i behandlingen som en viktig del av kommunikasjonsmønsteret mellom Ola og henne, kunne mønstre som ikke var hensiktsmessige brytes og erstattet med nye som kunne vært bra for begge.

Det at Kari og Ola ikke opplevde å få hjelp, opplevdes som en stor stressor spesielt for Kari. Dette gjorde at hun lette etter andre måter å få hjelp til sønnen. Ut ifra forskning og klinisk erfaring kan det se ut som at sønnen hadde flere sårbarhetsfaktorer for å utvikle vedvarende stamming og hvor tidlig innsats anbefales. Den manglende interessen fra førskoleteam og barnehage til å lytte og å informere foreldrene i den fasen de befant seg i, gjorde at foreldre i større grad viste bekymring, frustrasjon og usikkerhet.

6 Avslutning

Hensikten med masteroppgaven har vært å undersøke hvordan fenomenet stamming gjorde seg gjeldende i en familie der en eller flere av medlemmene stammer. Samtidig har det vært et ønske at det intervjupersonene formidlet av egenopplevelser, kan bli til kunnskap for andre i samme situasjon og for logopeder i møte med en som stammer og deres familie.

Problemstillingen for min undersøkelse har vært: *Hvordan gjør fenomenet stamming seg gjeldende i en familiekontekst når flere av familiemedlemmene stammer?*

Undersøkelsen ble gjennomført i en familie på tre, der mannen og sønnen stammer. Jeg har intervjuet mannen og kvinnen hver for seg som ektefeller med fokus på relasjon når en av dem stammer, og de to sammen med fokus på å være foreldre til en gutt på 2 ½ år som hadde begynt å stamme. Jeg valgte å avgrense undersøkelsen til hvilke erfaringer familiemedlemmene hadde i noen kommunikative situasjoner og hvilke erfaringer de hadde med hjelpeapparatet. Med utgangspunkt i det som har vært presentert av funn og drøfting av funn i lys av teori, vil jeg oppsummere resultatene for å forsøke å svare på problemstillingen for denne masteroppgaven. Jeg vil også peke på det jeg mener er den mest sentrale kunnskapen resultatene fra undersøkelsen kan tilføre spesielt logopeder i behandling av en person som stammer og deres familier. Avslutningsvis vil jeg antyde hvilke videre forskning jeg mener kan være aktuell.

6.1 Oppsummering av resultatene

Resultatene fra undersøkelsen viste at fenomenet stamming gjorde seg gjeldende for alle tre familiemedlemmene i noen kommunikasjonssituasjoner, og at grunnleggende felles kvaliteter ga en trygg plattform for ekteparet så vel som sønnen som hadde begynt å stamme.

Kvalitetene var akseptering, åpenhet og tålmodighet for det å stamme. Disse kvalitetene kan også bidra å redusere ikke - flytende tale.

I parforholdet, indikerte undersøkelsen at stammingen til mannen, gjorde at de hadde utviklet noen kommunikasjons- og interaksjonsmønstre. Disse mønstrene gjorde seg gjeldende enten i det mannen ba kona om å ringe for han eller i ulike kommunikasjonssituasjoner hvor begge var deltakere i en samtale. I samtale med fremmede kunne kona fungere som en kommunikasjonsstøtte for mannen da hun førte samtalen eller overtok ordet for han. Ved bruk av blick, nøling eller pauser ga mannen signaler til kona om at han ønsket

kommunikasjonsstøtte. Behovet for støtten kan forstås ut i fra samtaleanalytisk perspektiv og familiesystem med personlige strategier. Ut ifra samtaleanalytisk perspektiv kan kommunikasjonsstøtten forstås som reaksjon på at mannen er sensitiv på indre signaler og/eller ytre signaler fra lytteren. Signaler på at han ikke innfrir de krav til samtalen som forventes i form av progresjon i det som blir sagt og at det går raskt nok.

Kommunikasjonsstøtten kan også forstås som unngåelsesstrategi eller mestringsstrategi. Resultatene fra undersøkelsen viste også at andre som var i kommunikasjon med mannen, henvendte seg til kona for å få kommunikasjonsstøtte. Ut ifra et familiesystem kan støtten forstås som at ekteparets personlige strategier var gjensidig avhengig av hverandre. Deres strategier fra tidligere erfaringer, gjorde at de opprettholdt kommunikasjons- og interaksjonsmønstrene. Disse kommunikasjons- og interaksjonsmønstrene var ikke de mest hensiktsmessige for dem, men det var vanskelig å bryte dem. Mønstrene gjorde at spesielt kona fikk flere følelsesmessige belastninger og krevende roller enn mannen. Kona sine uttrykk for følelsesmessige belastninger var at det var krevende å være gift med en som stammet, hun ble sliten og fikk vondt på hans vegne. Samtidig kunne hun oppleve en indre konflikt ved å ha disse følelsene. Mannen kunne oppleve skyldfølelse. Ut fra samtaler med informantene kan deres roller oppfattes som at mannen hadde en mottakerrollen, mens kona var hjelper, støtter, beskytter og pådriver.

Resultatene viste at mannen hadde erfaring fra et individfokusert behandling hvor både den lydlige og den skjulte delen av stammingen hadde vært sentral for hvordan han har akseptert og lært å leve med stammingen. Sentralt behandlingsfokus i voksenalder var logopedens fokus på den psykiske siden av det å stamme. Resultatene fra undersøkelsen viste at kona hadde et ønske om å hjelpe mannen, og da mannen i voksenalder fikk logopedisk behandling, ble hun ikke inkludert i denne. Resultatene viste at etter at de ble et par, ble fenomenet stamming også en del av kona sitt liv. I motsetning til andre par i sammenlignbare undersøkelser (Beilby et al., 2013), viste min undersøkelse at paret manglet en arena der de åpent kunne snakket om deres kommunikasjons- og interaksjonsmønstre med det mål at deres kompensatoriske strategier kunne bli endret slik at nye og hensiktsmessige mønstre kunne bli etablert.

For mannen og kvinnen, som foreldre til en sønn som hadde begynt å stamme, viste hovedvekten av resultatene hvordan de reagerte og taklet situasjonen de hadde kommet i. Da de oppdaget at sønnen hadde begynt å stamme har jeg tolket det som at de beveget seg raskt

fra sorg, til aksept av at sønnen har begynt å stamme, til å ta tak i utfordringen ved å be om hjelp fra barnehage. Motivasjonen for å be om hjelp var at sønnen skulle få hjelp for sin stamming slik at det var større sjanser for bedre resultater enn om tiltak ble satt inn på et senere tidspunkt. Gjennom perioden sønnen hadde stammet, fant foreldrene det positive i at han hadde begynt å stamme i ung alder og ikke senere. De møtte også flere utfordringer. Det gjaldt deres informasjonsbehov for å vite årsaken til at sønnen hadde begynt å stamme og hvorfor han bare stammet hjemme, usikkerhet knyttet til ikke å vite samt reaksjoner på nærpersoners meninger og holdninger. Den største utfordringen for dem å takle, var at de av barnehage og førskoleteam opplevde å ikke bli tatt på alvor da de ba om hjelp. Barnehagens og førskoleteamets mangel på interesse for å høre foreldrenes bekymringer og erfaringer om sønnen sin stamming, hans arvelige disposisjon og at de velger å observerer sønnen i et miljø hvor han ikke stammer var vanskelig for foreldrene. Det at foreldrene ikke får informasjon om prosess og hva de tenker å sette i gang av tiltak for sønnen, gjør at foreldrene, og spesielt mor, opplever situasjonen som vanskelig. Dette gjør at foreldrenes frustrasjon og bekymring øker, og de prøver å takle dette ved å søke andre instanser for å få hjelp. Da sønnen begynte å stamme, handlet foreldrene etter det som anbefales for foreldre i en slik situasjon, ved å søke informasjon og å be om hjelp. Undersøkelsen indikerte at sønnen hadde flere sårbarhetsfaktorer for å utvikle vedvarende stamming. Da anbefales tidlig innsats. Det framkom ingen resultater som viste at barnehage og førskoleteam handlet etter denne kunnskapen. Det som framgår fra resultatene var at foreldrenes tidligere erfaringer med stamming, ble brukt til å takle de utfordringene de opplevde i forbindelse med å få et barn som hadde begynt å stamme. Det kom også fram at mannen sin historie om å sein hjelp for stammingen, og at han i dag periodevis stammet mye, gjorde at spesielt kvinnen reagerte med større bekymring for sønnen, da de opplevde å ikke få hjelp .

Resultatene indikerte at kona/mamma var det familiemedlemmet som i størst grad ga uttrykk for følelsesmessige belastninger og krevende roller ved fenomenet stamming.

6.2 Kunnskap for logopeder

Dette studiet viser at logopeder, som skal ha kunnskap om begynnende stamming, må bli kontaktet med en gang når familier eller når barnehagepersonell oppdager barn som har begynt å stamme. Jeg vil også støtte meg til Luteran sine ord som jeg mener det sentrale for resultatene for min undersøkelse har vist. Kan hende enkelte logopeder som gjennom mange

år med individfokuset tilnærming blir spesielt utfordret, men jeg mener at han understreker kunnskap logopeders ikke kan sette til side når de skal vurdere logopediske tiltak.

*When there is a communication disorder in a family, everyone is affected by it, and therefore becomes the responsibility of the speech pathologist and the audiologist to work with the needs of all members and the family. A communication disorder always exist within a "family" context. It cannot be confined to a single individual because the disorder manifests itself only within the milieu of a relationship. For us to be effective, to be clinicians, we must examine and deal with the whole relationship (...)
Failure to deal with family needs almost invariably limits therapeutic effectiveness.*
(Luterman 1996, ref. Shapiro, 1999, s. 125)

6.3 Videre forskning

Jeg tror det vil være aktuelt å gjøre flere studier av den typen jeg har gjennomført. Dette for å se om det er noen typiske erfaringer som kommer fram hos flere familier hvor et eller flere av familiemedlemmene stammer.

Litteraturliste

- Alm, P. A., (2005). *On the Causal Mechanisms og Stuttering*. (Doktoravhandling, Lund University Lund, Sweden). Hentet fra <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=544324&fileOid=544328>
- Beilby, J. M., Byrnes, M., Meagher, E. L., Yaruss, J. S., (2013). The impact of stuttering on adults who stutter and their partners. *Journal of Fluency Disorders* 38, 14 - 29. Hentet fra http://www.researchgate.net/profile/Janet_Beilby/publication/236092247_The_impact_of_stuttering_on_adults_who_stutter_and_their_partners/links/53e853a70cf21cc29fd_c37d7.pdf
- Dalen, M., (2011). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guitar, B., (1998). *Stuttering. An Intergrated Approach to Its Nature and Treatment*. USA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Guitar, B., (2014). *Stuttering. An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- Guntupalli, V. K., Everhart, E. D., Kalinowski, J., Nanjundeswaran, C., Saltuklaroglu, T., (2007, mars - april). Emotional and physiological responses of fluent listeners while watching the speech of adults who stutter. *International Journal of Language & Communication Disorders*. 42(1), 113-129. Doi:10.1080/10610270600850036
- Hartelius, L., Nettelbladt, U., Hammarberg, B. (Red.). (2008). *Logopedi*. Lund: Studentlitteratur.
- Heitmann, R. R., (2013). *Naturlig småbarnsstotring eller begynnende stamming. Hva kan foreldre og barnehage gjøre når stammingen er et faktum*. Hentet fra Statped Intenett: <http://www.statped.no/Laringsressurs/Fag/Sprak-og-tale/Naturlig-smabarnsstotring-eller-begynnende-stamming/>
- Heitmann, R. R., (2005). *Stamming og andre taleflytvansker hos barn*. Trondheim: Norsk Logopedlag.
- Heitmann, R., Mørk, M., Sønsterud, H., (2007). Språkvansker og stamming: er det noen sammenheng? *Logopeden*, 2. Hentet fra <http://www.norsklogopedlag.no/tidsskriftet/utgaver/logopeden-2-07/sprakvansker-stamming>
- Hellevik, O., (1991). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannessen, A., Tuft, P. A., & Christoffersen, L., (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kelman, E. & Nicholas, A., (2008). *Practical intervention for early childhood stammering, Palin PCI Approach*. United Kingdom: Speechmark.
- Knudsen, P. F., (2013). *Mit barn stammer - hvad gør jeg?*. Hentet fra [www.socialstyrelsen.dk](http://shop.socialstyrelsen.dk/products/mit-barn-stammer-hvad-gor-jeg) <http://shop.socialstyrelsen.dk/products/mit-barn-stammer-hvad-gor-jeg>
- Kristoffersen, E. M., Simonsen, H. G., Sveen, A. (Red.). (2005). *Språk en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, S., (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kvale, S., & Brinkmann, S., (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag.

- Lassen, L. M., (2002). *Rådgivning kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lind, M., (1995). Diskurstranskripsjon. *Norsk skrift: tidsskrift for nordisk språk og litteratur*, 1995(85), 1-24. Hentet fra <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-39876>
- Lind, M., (2004). Flyt i språkproduksjonen. *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 2004(1), 21-26. Hentet fra <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-22043>
- Lind, M., (2005). Samtaleanalyse: hva - hvordan - hvorfor? *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 2005(4), 5-8. Hentet fra <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-22042>
- Lind, M., Mørk, M. & Sønsterud, H., (2007). Blikk og samhandling i kommunikasjon med personer som stammer. *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 53(4), 12 – 17. Hentet fra http://www.researchgate.net/publication/237430501_Blikk_og_samhandling_i_kommunikasjon_med_personer_som_stammer
- Lind, M. & Sønsterud, H., (2011). Å avbryte eller fullføre? Et spørsmål om kontekst. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 2011(2), 12-17. Hentet fra http://www.norsklogopedlag.no/uploads/docs/Stamming_2_11.pdf
- Pierre, J. St., (2012). The Construction of the Disabled Speaker: Locating Stuttering in Disability Studies. *Canadian Journal of Disability Studies*. 1(3). Hentet fra <http://cjds.uwaterloo.ca/index.php/cjds/article/view/54/71>
- Plexico, L. W. & Burrus, E., (2012). Coping with child who stutters: A phenomenological analysis. *Journal of Fluency Disorders*, 2012 (37), 275 - 288. Hentet fra <http://parented.wdfiles.com/local--files/speech/Coping%20with%20a%20child%20who%20stutters.pdf>
- Preus, A., (1987). *Stamming og løpsk tale*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Rygvold, A. L., Ogden, T. (Red). (2008). *Innføring i spesialpedagogikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Shapiro, D. A., (1999). *Stuttering Intervention. A Collaborative Journey to Fluency Freedom*. Texas: PRO - ED An International Publisher.
- Sønsterud, H., Howells, K., Hoff, K., (2014). Hva er stamming? - sett i relasjon til tidlig stammeforløp. *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 60(1), 6-13.
- Tetzchner, S. V., Feilberg, J., Hagtvet, B., Martinsen, H., Mjaavatn, P. E., Simonsen, H. G., Smith, L., (1993). *Barns språk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thagaard, Tove., (1998). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Widerberg, K., (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wilder, L., (2013, 19.oktober). *Stuttering and marriage*. Hentet fra Canadian Stuttering Association Internett: <http://www.stutter.ca/articles/research/121-stuttering-and-marriage.html>
- Yairi, E., (2006). *The age factor in stuttering*. Hentet fra The stuttering Foundation Internett: http://www.stutteringhelp.org/sites/default/files/Migrate/Yairi_jan2006.pdf
- Yairi, E. & Ambrose, N., (2014). *Epidemiology of Stuttering: 21st Century Advances*. Hentet fra HHS Public Access Internett: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3687212/>
- Norges interesseforening for stamme (udatert). *Hva er stamming?* Hentet 05.september 2014 fra Norges interesseforening for stamme <http://www.stamming.no/informasjon-om-taleflytvansker/hva-er-stamming>

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjennelse fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Björg Mari Hannås
Profesjonshøgskolen Universitetet i Nordland
Postboks 1490
8049 BODØ

Vår dato: 18.12.2014

Vår ref: 40806 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 19.11.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>40806</i>	<i>Kommunikasjonsvansken stamming, sett fra familiemedlemmenes ulike perspektiv</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Nordland, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Björg Mari Hannås</i>
<i>Student</i>	<i>Leikny Gulsett Ødegård</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Leikny Gulsett Ødegård leikny.gulsett.odegard@signo.no

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 40806

Formålet er å øke forståelsen for og kunnskapen om hvordan en familie fra sine ståsteder opplever kommunikasjonsvansken stamming. Det er også et mål at undersøkelsen kan bygge oppunder betydningen av å ta med familien inn i stammebehandlingen. Til sist er det et mål å øke åpenheten rundt stamming.

Rekruttering skjer via aktuelle miljøer. Personvernombudet legger til grunn at noen som har naturlig tilgang til kontaktopplysninger tar kontakt med det aktuelle utvalget på forskers vegne, slik at taushetsplikten ikke er til hinder for kontakten.

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Data samles inn gjennom intervju med familiemedlemmer. Hele familien deltar og det innhentes samtykke fra alle involverte.

Det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Universitetet i Nordland sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 01.06.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Vedlegg 2: Informasjonsskriv med samtykkeerklæring

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Stamming – sett fra familiemedlemmenes ulike perspektiv”

Bakgrunn og formål

I forbindelse med et masterstudie i logopedi ved Universitet i Nordland (UIN), skal jeg gjennomføre et forskningsprosjekt. I dette prosjektet har jeg valgt å se på stamming. Jeg ønsker å intervju en familie hvor en i familien stammer. Formålet med dette er å øke innsikten i og kunnskapen om hvordan stamming kan berøre en familie. Denne kunnskapen kan være viktig for logopeder i veiledning med personer som stammer og deres familie.

De som er valgt ut til å være med i undersøkelse, er en familie som opplever stamming som en kommunikasjonshemming.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Når du nå sier ja til å delta i denne undersøkelsen, innebærer det at du vil bli intervjuet av Leikny Gulsett Ødegård. Intervjuet vil ha en varighet på mellom 40 -60 min. Spørsmålene vil være knyttet til hvordan du og familien din opplever kommunikasjonshemmingen og hvordan det håndteres. Intervjuet vil bli tatt opp ved hjelp av lydopptak og notater underveis.

Dersom du samtykker for ditt barn, kan du få se intervjuguiden hvis det er ønskelig.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun veileder og student som vil få tilgang til datamaterialet. Dette vil bli anonymisert. Lydopptakene og notater vil bli oppbevart i et låsbart skap. Når intervjuet er ferdig og informasjonen er bearbeidet og analysert, vil funnen bli presentert i en rapport. I denne rapporten vil deltakerne i undersøkelsen ikke gjenkjennes.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.06.15 . Da vil alle lydopptak slettes og notater med sensitiv informasjon makuleres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med student Leikny Gulsett Ødegård (tlf. xx xx xx). Min veileder i dette prosjektet vil være Førsteamanuensis Bjørg Mari Hannås ved UIN i (tlf. xx xx xx). Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----
Signert av prosjektdeltaker/ Signert av foresatte til en prosjektdeltaker   Dato

- Jeg samtykker til å delta i intervju*
 Jeg samtykker til at den ferdige rapporten kan publiseres

Vedlegg 3: Intervjuguide

1. del om Mann og dame

Innledende samtale:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fortelle om meg selv og om prosjektet 2. Etablere kontakt; småprate med informanten om hvem han/hun (alder, yrke/skole) 3. Informere om konfidensialiteten og minne om at informanten kan trekke seg fra undersøkelsen når som helst og frihet til å la være å svare på spørsmål
Intervjuet	
Mål- få tak i hvordan den enkelte opplever kommunikasjons-hemmingen. (forskningspr.1)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fortell om familien din? (fungere som et åpningsspørsmål og for å se om det spontant vil bli fortalt noe knyttet til stamming) 2. Kan du huske første gang du la merke til at du stammet? Fortell 3. Fortell om stammingen din? (Få tak i kjerne-stammingen, sekundærstammingen og følelser knyttet til talebrudd, kommunikasjon med andre, deg som kommunikasjonspartner, få tak i om det er forskjell på kommunikasjons-situasjoner, har stammingen endret seg, hvordan opplever andre din stamming, åpenhet) 4. Fra oppveksten din og ungdomsårene kan du huske hva du tenkte om framtiden, jobb, kjæreste, stifte familie- fortell (få tak hvilken måte stammingen var med i dette,)Hva har han fortalt om oppveksten sin og stammingen – er det noe som har gjort inntrykk på deg? 5. Fant en kjæreste – hvordan var det å være en som stammet og som møter en kjæreste. Fortell (Få tak i tanker om stammingen, snakket dere om stammingen, hvordan du opplever stammingen din, Fra litteratur leser om at partneren overtar å føre ordet eller vanskelige kommunikasjons-situasjoner – der det noe du kjenner igjen?) 6. Hvordan er kommunikasjonen i familien deres innad/utad? (få tak i hvordan den kommunikative samhandlingen, alle får ordet, beholder ordet, avbryte hverandre, lytter til hverandre, om det er noen som blir vist mer hensyn til eller tar mer plass enn andre.....få tak i ulike praktiske situasjoner og hvordan kommunikasjonen forløper, 7. Utgjør det noen forskjell å være i et parforhold hvor den ene stammer enn om det ikke var noen som stammer – fortell (få tak om det vært endringer på et tidspunkt og hva det eventuelt skyldes?,) (Fortell hvordan det er å være den i parforholdet som stammer. (få tak om det vært endringer på et tidspunkt og hva det eventuelt skyldes?) 8. På stammeforbundet sine nettsider sier de at stamming er en talevanske og en kommunikasjons-hindring. De sier også at stamming kan oppleves som en kommunikasjonsvanske. Hva tenker du om det? (Fortell, få tak i selvopplevde episoder og hva ved denne hendelsen som gjorde at det opplevdes som en kommunikasjonsvanske) 9. Hvis du hadde blitt kjent med en familie hvor en i familien hadde begynt å stamme, hva hadde vært viktig å formidle?
Mål: - Få tak i hvordan den som stammer og	<ol style="list-style-type: none"> 1. Har du fått hjelp for din stamming, fortell (beskriv tilbudet)? <ul style="list-style-type: none"> ○ På hvilken måte vil du si at denne hjelpen var vellykket/mindre vellykket?

<p>familien, har fått hjelp til å håndtere vansken? (forskningsspr. 2)</p>	<p>2. Ble din familie involvert i den hjelpen som er blitt gitt? Hvordan opplevde dere dette? Hvis ikke dere har blitt involvert, hvordan tror du dette hadde vært? (få tak i endringer og om rolle til den enkelt har blitt endret/hvordan kommunikasjonen i familien har blitt endret innad/uttad, hvordan forholdet til kommunikasjonshindringen har blitt endret)</p> <p>3. Dersom du fikk mulighet til å snakke med logoped, om hva som er viktig å vektlegge i veiledningen med den som stammer og familien, hva ville du sagt til dem?</p>
<p>Oppsummering og avslutning</p>	<p>1. Av det vi har snakket om i dag, er det noe du synes er spesielt viktig?</p> <p>2. Er det noe du ønsker å legge til av det vi har snakket om i dag eller som vi ikke har kommet inn på gjennom intervjuet?</p>
	<p>Takke for at du har stilte til intervju.</p>

1. del om Mann og dame

<p>Innledende samtale:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fortelle om meg selv og om prosjektet 2. Etablere kontakt; småprate med informanten om hvem han/hun (alder, yrke/skole) 3. Informere om konfidensialiteten og minne om at informanten kan trekke seg fra undersøkelsen når som helst og frihet til å la være å svare på spørsmål
<p>Intervjuet</p> <p>Mål- få tak i hvordan den enkelte opplever kommunikasjons-hemmingen. (forskningspr.1)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fortell om familien din? (fungere som et åpningsspørsmål og for å se om det spontant vil bli fortalt noe knyttet til stamming) 2. Kan du huske første gang du la merke til at mannen din stammet? Fortell 3. Fortell om stammingen hans? (Få tak i kjernestammingen, sekundærstammingen og følelser knyttet til talebrudd, kommunikasjon med andre, deg som kommunikasjonspartner, få tak i om det er forskjell på kommunikasjons-situasjoner, har stammingen endret seg, hvordan opplever du hans stamming) 4. Hva har han fortalt om oppveksten sin, ungdomsårene, jobb og kjæreste og stammingen – er det noe som har gjort inntrykk på deg? fortell (få tak hvilken måte stammingen var med i dette,) 5. Fant en kjæreste – fortell om når du første gang la merket at han stammet. Fortell (Få tak i tanker om stammingen, snakket dere om stammingen, hvordan du opplever stammingen din, Fra litteratur leser om at partneren overtar å føre ordet eller vanskelige kommunikasjons-situasjoner – der det noe du kjenner igjen?) 6. Hvordan er kommunikasjonen i familien deres innad/uttad? (få tak i hvordan den kommunikative samhandlingen, alle får ordet, beholder ordet, avbryte hverandre, lytter til hverandre, om det er noen som blir vist mer hensyn til eller tar mer plass enn andre. ....få tak i ulike praktiske situasjoner og hvordan kommunikasjonen forløper, 7. Utgjør det noen forskjell å være i et parforhold hvor den ene stammer enn om det ikke var noen som stammer – fortell (få tak om det vært endringer på et tidspunkt og hva det eventuelt skyldes?,) (Fortell hvordan det er å være den i parforholdet som ikke stammer) 8. På stamme-forbundet sine nettsider sier de at stamming er en talevanske og en kommunikasjons-hindring. De sier også at stamming kan oppleves som en kommunikasjonsvanske. Hva tenker du om det? (Fortell, få tak i selvpålevde episoder og hva ved denne hendelsen som gjorde at det opplevdes som en kommunikasjonsvanske) 9. Hvis du hadde blitt kjent med en familie hvor en i familien hadde begynt å stamme, hva hadde vært viktig å formidle?
<p>Mål: - Få tak i hvordan den som stammer og familien, har fått hjelp til å håndtere vansken? (forskningspr. 2)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. Har han fått hjelp for sin stamming, fortell (beskriv tilbudet)? <ul style="list-style-type: none"> o På hvilken måte vil du si at denne hjelpen var vellykket/mindre vellykket? 5. Ble du involvert i den hjelpen som er blitt gitt? Hvordan opplevde dere dette? Hvis ikke dere har blitt involvert, hvordan tror du dette hadde vært? (få tak i endringer og om rolle til den enkelt har blitt endret/hvordan kommunikasjonen i familien har blitt endret innad/uttad, hvordan forholdet til kommunikasjons-hindringen har blitt endret)

	<p>6. Dersom du fikk mulighet til å snakke med logoped, om hva som er viktig å vektlegge i veiledningen med den som stammer og familien, hva ville du sagt til dem?</p>
<p>Oppsummering og avslutning</p>	<p>1. Av det vi har snakket om i dag, er det noe du synes er spesielt viktig?</p> <p>2. Er det noe du ønsker å legge til av det vi har snakket om i dag eller som vi ikke har kommet inn på gjennom intervjuet?</p>
	<p>Takke for at du har stilte til intervju.</p>

2. del om barnet

<p>Intervjuet</p> <p>Mål- få tak i hvordan den enkelte opplever kommunikasjons-hemmingen. (forskningspr.1)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kan dere huske første gang du la merke til at barnet deres stammet? Fortell 2. Fortell om stammingen hans? (Få tak i kjernestammingen, sekundærstammingen og følelser knyttet til talebrudd, kommunikasjon med andre, deg som kommunikasjonspartner, få tak i om det er forskjell på kommunikasjonssituasjoner, bruker han alternative måter å kommunisere? Gir han opp, hva tror du dette skyldes? Har stammingen endret seg, 3. Hvordan opplever barnet det å stamme? beskriv, ulikt hjemme og ute? 4. Hvordan opplever dere at han stammer? 5. Fortell om en episode som dere husker han stammer, hva gjør dere i såne situasjoner? (få tak i kommunikasjon, turtaking, hvem styrer samtalen?) 6. Hvordan er kommunikasjonen i familien deres innad/utad? (få tak i hvordan den kommunikative samhandlingen, alle får ordet, beholder ordet, avbryte hverandre, lytter til hverandre, om det er noen som blir vist mer hensyn til eller tar mer plass enn andre.....få tak i ulike praktiske situasjoner og hvordan kommunikasjonen forløper, 7. I denne familien er det en mann som stammer og en sønn som stammer, hva tenker dere om det? 8. Hvordan er det å være en mor/far til et barn som stammer? – hva tenker du om fremtiden til barnet ditt? 9. (Hvis du hadde blitt kjent med en familie hvor en i familien hadde begynt å stamme, hva hadde vært viktig å formidle?)
<p>Mål: - Få tak i hvordan den som stammer og familien, har fått hjelp til å håndtere vansken? (forskningspr. 2)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Har sønnen deres fått hjelp for stammingen, fortell (beskriv tilbudet)? 2. På hvilken måte vil dere si at denne hjelpen var vellykket/mindre vellykket? 3. Ble/Blir dere involvert ? Hvordan opplevde dere dette? Hvis ikke dere har blitt involvert, hvordan tror du dette hadde vært? (få tak i endringer og om rolle til den enkelt har blitt endret/hvordan kommunikasjonen i familien har blitt endret innad/uttad, hvordan forholdet til kommunikasjonshindringen har blitt endret) 4. Dersom dere fikk mulighet til å snakke med logopeder, om hva som er viktig å vektlegge i veiledningen med den som stammer og familien, hva ville du sagt til dem?
<p>Oppsummering og avslutning</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Av det vi har snakket om i dag, er det noe du synes er spesielt viktig? 2. Er det noe dere ønsker å legge til av det vi har snakket om i dag eller som vi ikke har kommet inn på gjennom intervjuet?
	<p>Takke for at du har stilte til intervju.</p>